

rostra

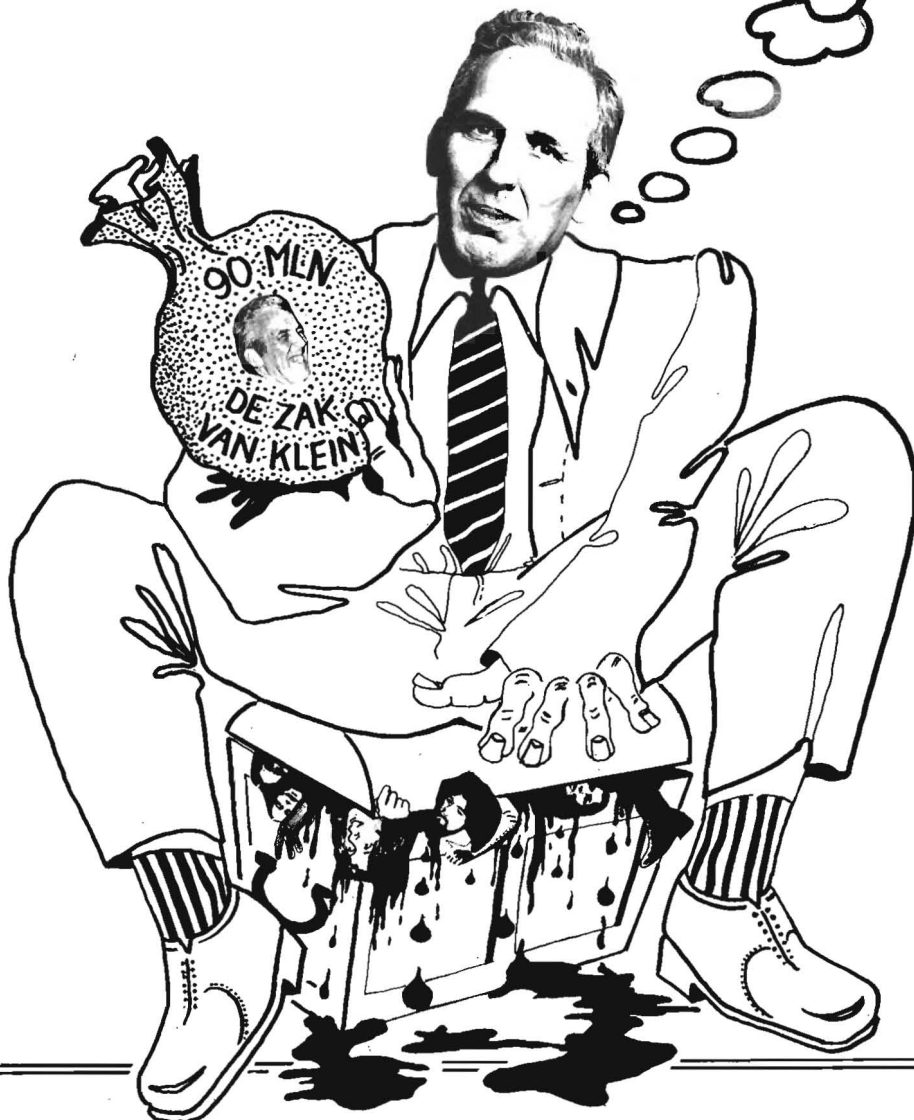
december 1975

januari 1976

nr 42

DE SLUITENDE BEGROTING VAN KLEIN

ACH, STUDENTEN INKOMENS BIEDEN ECHT NOG WEL
RUIMTE VOOR EEN UITSPATTING OP Z'N TIJD

CO-PRODUCTION: PICKA * KRAFT VAN ERIË

KRUGEN DE STUDENTEN DE ZAK VAN KLEIN?..... ZIE PAG 14

rostra

blad van de
economische
faculteit

jaargang '75-'76

redactie

Pieter Beemsterboer
Paul van Hal
Erik Kloosterhuis
J.G. Lambooy
Bram Pietjouw
Jos Smit
Adri Stam
Hein vrolijk

adres

Jodenbreestraat 23
Kamer 1324
tel. 5254017
SEF, tel. 5254120

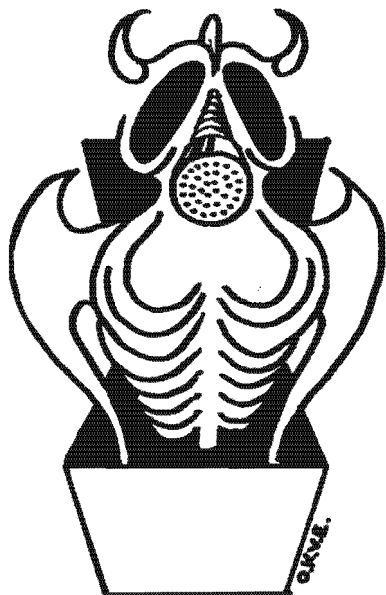
postadres

Jodenbreestraat 23
Kamer 2167
Amsterdam

illustrator

Onno Kraft van Ermel

Adreswijzigingen moeten
gestuurd worden naar
Studentenadministratie

PREMIGRANTEN

(zie blz. 9)

Zowaar een ROSTRA tussen de kerst- en nieuwjaarskaarten; een versnapering tussen de kalkoen en de oliebollen. Waarmee niet gezegd is dat wij u ROSTRA in de maag willen splitsen.

Jos Smit, die wij hadden opgekocht van Ons Optimum, heeft zich wederom laten omkopen. Jos gaat zijn geluk beproeven op het secretariaat van de PPR, afdeling Amsterdam. Vaarwel, vrolijke spicht.

Dit nummer bevat de eerste zwarte bladzijde in de geschiedenis van ROSTRA. Het moest er ~~één~~ van komen in deze donkere tijden. Wegens ruimtegebrek hebben wij dit rouwig zwart moeten ontsieren met enkele krantenknipsels over Vroom & Dreesmann die wij u niet willen onthouden.

Naar aanleiding van de stelling van Siep Stuurman op het VESVU-congres, dat de welvaartstheorie geen empirische inhoud heeft m.b.t. de rol van de staat, heeft prof. Van den Doel hierover een artikel geschreven. Siep Stuurman heeft zich niet laten kisten en heeft een antwoord geschreven. In het volgend nummer verwachten wij ook een artikel over deze kwestie.

De lezingencyclus over de werkgelegenheid heeft natuurlijk ook de nodige aandacht; ditmaal de lezingen van prof. Driehuis en De Jong.

De gang van zaken op de faculteit heeft een aantal artikelen over de volgende onderwerpen opgeleverd: de propedeuse, het kandidaats en het doctoraal alsmede het rapport Normen Vaste Dienst.

De aangekondigde artikelen over het Indonesië-congres en de arbeidsinkomensquote staan nog steeds op de wachtlijst, wegens ruimtegebrek. Waarschijnlijk komen ze in het volgend nummer.

Tot slot willen wij graag het artikel over de studiefinanciering aanprijzen. Vooral voor beursstudenten wier balans per 1 januari een zorgwekkend bedrag aan schulden laat zien, is dit artikel de moeite waard.

Geachte lezers, het jaar 1975 is bijna om zeep, haar dagen zijn geteld. Droef in het hart nemen wij afscheid van dit jaar, waarin ROSTRA tot een volwaardig faculteitsblad is uitgegroeid. Het volgend jaar maken wij er misschien weer een puinhoop van; een volwaardig faculteitsblad gaat tenslotte ook maar vervelen.

De redactie wenst u een prettig kerstfeest en een gelukkig nieuw jaar.

inhoud

LEZING DE JONG	pag. 3
LEZING DRIEHUIS	pag. 4
ARBEIDSINKOMENSQUOTE	pag. 6
WERKLOOSHEID	pag. 7
PROPEDEUSE	pag. 8
KANDIDAATS	pag. 8
VROOM & DREESMANN	pag. 9
WELVAART, STAAT EN EMPIRIE	pag. 10
IN MEMORIAM PROF. VALKHOFF	pag. 12
NORMEN VASTE DIENST	pag. 13
STUDIEFINANCIERING	pag. 14
ROND/UIT DE RAAD	pag. 15
SURINAME	pag. 15
DOCTORAAL	pag. 16
VOORHAVEN	pag. 17
APPELS EN PEREN	pag. 18

rostra
zoekt redak-
teuren

sollicitaties
naar Joden-
breestr. 23
kr. 2167

INNOVATIEPROCES

In het kader van de lezingencyclus over Economisch Beleid en Werkgelegenheid hield op 7 november Prof. de Jong uit Nijenrode een lezing over "de structuur van de markteconomie en het stagflatie-probleem". Onder stagflatie verstaat hij dan het simultaan voorkomen van inflatie en van de volledige inschakeling van de produktiefactoren.

Volgens De Jong kan het optreden van stagflatie niet verklaard worden met behulp van de gangbare economische theorie. Ter illustratie behandelt hij een poging tot verklaring van Freedman en zijn monetaire school. Volgens deze economisten is stagflatie een kwestie van vertraging in de aanpassing van de markteconomische factoren. Als bijvoorbeeld na een periode van sterke inflatie de overheid tot een contractieve budget- en geldpolitiek overgaat, zal de stijging van de lonen en prijzen nog enige tijd doorgaan. De Jong vindt dat deze aanpassingen wel een beetje lang uitblijven. Bovendien blijkt dat "competitive industries" prompt reageren op vraagverminderingen, terwijl in de sterk geconcentreerde bedrijfstakken de prijzen nauwelijks dalen bij een inkrimping van de vraag (zie ook het artikel "Werkgelegenheid en de Bedrijfstakken" in de vorige Rostra). Dit onderscheid wordt bij de verklaring van de monetaristen verwaarloosd.

Een andere poging vanuit de gangbare theorie draagt de naam Kosteninflatie-theorie. Uitgaande van het begrip kosteninflatie als een disproportionele stijging van de reële loonkosten (in vergelijking met de arbeidsproductiviteit) geeft deze theorie slechts een partiële verklaring omdat in perioden van ec. expansie een dergelijke disproportionele stijging geen enkele moeilijkheid geeft.

Een propositie van Say - niet te verwarren met de wet van Say - kan in deze kwestie wellicht bruikbaar zijn. Volgens Say bespaart kapitaal wel arbeid maar vervangt ze geen arbeid (in de zin dat de werkgelegenheid vermindert) indien aan twee voorwaarden wordt voldaan: verlagings van de kosten per eenheid door de grotere efficiëntie en verlagings van de prijzen der eindprodukten. Met behulp van deze propositie wil De Jong de volgende stelling uitwerken: vervanging van arbeid door kapitaal treedt op als er sprake is van toenemende stagnatie.

groeicurve

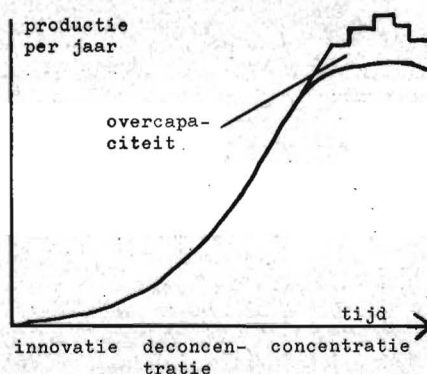
Een begrip dat bij deze stelling betrokken moet worden is de groeicurve van een bedrijfstak. Een grafische weergave van een groeicurve die in veel, en vooral in grote bedrijfstakken is gevonden (o.a. door Burns, Kuznets en Rostow) wordt gegeven in grafiek A. Dergelijke groeicurves kunnen ook vaak getraceerd worden voor individuele ondernemingen en voor nationale economieën.

De groeicurve van een bedrijfstak wordt begonnen met innovaties, de

introduktie van een (nieuwe) uitvinding op een nieuwe markt. Het nieuwe produkt moet zich een plaats zien te verwerven temidden van de reeds bestaande produkten (generieke concurrentie). In het begin wordt deze plaats meestal gevonden bij de hogere inkomensgroepen. Daarna zal er een versnelde groei optreden, grotendeels vanwege de vorm van de inkomenspyramide; spits van boven wijd uitlopend naar beneden met een insnoering aan de basis als gevolg van de sociale voorzeningen.

Tijdens deze periode van grote expansie waarbij het produkt a.h.w. geleidelijk afzakt door de inkomenspyramide, wordt de markt gekenmerkt door een proces van deconcentratie. Het succes van de innovator(s) lokt andere producenten naar de markt. Veelal daalt de prijs van het produkt door economies of scale, deconcentratie en een meer efficiënte produktie door de imitatoren.

Grafiek A

Op een gegeven moment neemt de groei af en wel om de volgende redenen:

- De markt begint verzadigd te raken. Vooral als het om dure en duurzame gebruiksgoederen gaat, zoals de auto, zal men na aankoop van het eerste exemplaar eerst andere behoeften willen bevredigen alvorens een tweede exemplaar te kopen.
- Nieuwe produkten verschijnen aan de horizon die o.a. het betreffende produkt proberen te verdringen.
- De verticale relaties in de bedrijfstak hebben een verandering ondergaan. Ten tijde van de expansie wordt hoofdzakelijk achterwaarts gefintegreerd. De expanderende bedrijven proberen greep te krijgen op de vaak schaarser wordende produktiefactoren (grondstoffen, toeleveringsbedrijven, geschoolde arbeid). Als de expansie gaat afnemen, voert de voorwaartse integratie de boventoon: de bedrijven willen hun afzet veiligstellen en uitbreiden door over goede afzet- en distributiekkanalen te beschikken. Dit proces van integratie veroorzaakt een concurrentiestrijd waarbij vele kleine bedrijven afvallen; er ontstaat een proces van concentratie. Ook empirische onderzoeken geven een dergelijke correlatie tussen afname van de groei en vermindering van het aantal aanbieders.

Als de groei gaat afnemen komt het

probleem om de'hoek kijken dat de bedrijven hun investeringsbeslissingen baseren op de expansie van het recente verleden. Er ontstaat een discrepantie tussen de (schoksgewijze) uitbreiding van de capaciteit en de groei van de afzet (zie grafiek A).

Soms reageren bedrijven op deze onderbezetting in de vorm van prijsdalingen. Ook door de voorwaartse integratie e.d. ontstaat zo een versterking van het concentratieproces (zowel horizontaal als verticaal). Als de overcapaciteit blijft aanhouden, probeert men de minst winstgevendende produktiecapaciteit te elimineren. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de efficiëntie maar ook, en vooral door de Multinationals, naar de belastingdruk en het investeringsklimaat in de verschillende landen van vestiging. Door deze ontwikkeling van concentratie en onderbezetting wordt in dit stadium van de groeicurve steeds minder aan de voorwaarden van Say voldaan. Een prijsdaling zal niet optreden vanwege de oligopolistische structuur en de kosten per eenheid dalen niet meer omdat de kapitaalsuitbreidingen slechts een geringe verhoging van de arbeidsproductiviteit teweeg brengen (onderbezetting). De faktor arbeid wordt relatief te duur en wordt uitgestoten.

huidige situatie

Met betrekking tot deze theorie van de groeicurve zijn een aantal ontwikkelingen van de laatste jaren belangrijk. Het is opvallend dat het innovatieproces de laatste jaren drastisch achteruit is gegaan, blijkens het aantal octrooien en patenten en het aantal nieuwe produkten dat op de markt verschijnt en is verschenen.

Een aantal belangrijke bedrijfstakken zitten duidelijk in de buurt van de top van de groeicurve. Een van die bedrijfstakken, die in de meeste landen een flinke klap heeft gekregen is de bouw. Daar komt bij dat de stagnatie in de bouw vele toeleveringsbedrijfstakken heeft meegesleurd (o.a. glas, hout). Hetzelfde geldt ongeveer voor de automobiellindustrie. Voor beide arbeidsintensieve bedrijfstakken is het vooruitzicht niet bijzonder florissant, gezien de afname van de bevolkingsgroei in de westerse landen en de verlegging van investeringen naar andere delen van de wereld door de multinationals. Een belangrijke rol in de huidige situatie spelen de multinationals. De multinationals die in land A te maken hebben met een stagnerende en geconcentreerde markt, kunnen vrij gemakkelijk hun afzet en produktie verplaatsen naar een land B, waar de expansie net op gang gekomen is om aldus hun afzet op peil te houden of uit te breiden. De eliminatie van de produktiecapaciteit en de uitstoot zal dan in land A sneller verlopen. Een dergelijke overheveling van produktie heeft plaatsgevonden in de vijftiger en zestiger jaren toen vele Amerikaanse multinationals zich gingen vestigen in Europa. Momenteel vindt een soortgelijke uittocht plaats van

lees verder op blz. 5

prof. driehuis: 100.000 werklozen door

ONDERBESTEDING

Op 31 oktober hield Prof. Driehuis een lezing in het kader van de cyclus over de werkloosheidsproblematiek, georganiseerd door SEF, gastcollegecie van de faculteit en de Aktiegroep Economen. Hieronder zal verslag gedaan worden van de lezing van Driehuis, gehouden onder de titel: "Loonvorming, inflatie en werkgelegenheid".

Driehuis gaf eerst nog eens een schets van de heersende mening over de werkloosheidsproblematiek. De redenering begint bij het jaar 1963. Toen de geleide loonpolitiek werd losgelaten, gaf de reële loonstijging een versnelling te zien die de arbeidsproductiviteit ver te boven ging. Ten gevolge daarvan - zegt men - nam de arbeidsinkomensquote toe. Dit alles uitte zich tenslotte in een daling van de rente op geïnvesteerd vermogen. Daardoor kwamen de investeringen onder druk te staan. De investeringen die al gedaan werden, waren vnl. arbeidsbesparend. Dezelfde gesignaleerde loonkostenstijging stelde natuurlijk ook de overheid voor problemen: de belastingontvangsten groeiden minder sterk door de verschuiving in de categoriale inkomensverdeling. De inflatie tenslotte deed het overheidstekort nog eens extra toenemen. De groei van de overheidsuitgaven plus de sociale lasten plus inflatie deden de premiedruk en de belastingdruk uiteraard stijgen. Dat alles werd weer afgewenteld in de lonen.

Voorts is er in de 60-er jaren sprake van een internationaal sterke stijging van het invoerprijspeil, die het inflatieproces nog eens extra voedde. De export hield al met al gelijke tred met de wereldhandel. De concurrentiepositie zou vooral beïnvloed zijn door de relatieve appreciatie van de gulden en de loonkosten. Ondanks dat is er echter een redelijke betalingsbalanspositie, mede door de Nederlandse gasvoorraad.

Op basis van het voorgaande wordt door vrijwel iedereen betoogd dat loonmatiging een goede zaak is, mits lang volgehouden. Dat leidt tot minder inflatie en meer werkgelegenheid. Wie moeten zich dus matigen: de vakbonden in hun looneisen, want zij hebben met hun gedrag - zo zegt men - de huidige situatie veroorzaakt. Aldus de Communis Opinio. Het begint er zelfs op te lijken, dat de vakbonden er zo langzamerhand zelf ook in gaan geloven.

uitgangspunten

In de voorgaande analyse kunnen de volgende fundamentele uitgangspunten op een rijtje worden gezet:

1. Vakbonden veroorzaken door hun gedrag inflatie.
2. Het drukken van loonkosten leidt tot meer werkgelegenheid (De CPB-analyse van den Hartog en Tjan) (1)
3. Overheidsmatiging zal leiden tot minder afwenteling en daardoor tot geringere inflatie (volgens Heertje geeft dit meer ruimte aan het bedrijfsleven).
4. Vermindering van de loonkostenstijging is voorts goed voor de rendementsontwikkeling van de bedrijven en daarmee (automatisch) voor de investeringen (vgl. punt 2)
5. Loonmatiging leidt automatisch tot vergroting van de nationale productie, dus tot meer werkgelegenheid (Het buitenland blijft passief).
6. De afzetontwikkeling (een punt dat met name door Drs. Thio op het forum is benadrukt) speelt in de analyse geen rol.

In de lezing werd eerst de vraag behandeld of de vakbonden "schuldig" zijn aan de inflatie. Het betoog is gebaseerd op een onderzoek dat aan de faculteit is verricht (2).

vakbonden

Bijgaand schema heeft betrekking op een periode waarin de inflatie zich heeft versneld. Wat valt uit deze tabel te concluderen t.a.v. de vraag of de vakbonden de inflatie veroorzaakt hebben?

Uit de tabel blijkt dat de stijging van de reële loonvoet - en dat is voor de werknemers de relevante grootheid - zowel voor de industrie als de landbouw bij de gemiddelde productiviteitsstijging is achtergebleven. Geconcludeerd kan worden dat de gemiddelde werknemer (of nog iets specifiek: het gemiddelde vakbondslid) niet verantwoordelijk gesteld kan worden voor de inflatie.

Hier komt nog een punt bij: de vakbonden hebben slechts onderhandelingsbevoegdheid over het contractloon (C.A.O.). Het totale loon bestaat echter uit drie elementen: contractloon, het "incidentele loon" ("wage-drift", waar onder o.a. vallen "de dertiende maand, promotie, gratificatie etc.) en de sociale lasten van de werkgever. Uit het onderzoek is gebleken dat juist de wage-drift - d.w.z. de loonbeweging buiten de CAO-om, die ertoe leidt dat de feitelijke loonstijging

gemiddelde stijgingspercentages over de periode 1964-1972

	industrie	diensten- sector	bouwnijver- heid	landbouw
1.- nominale loonvoet (1)	12,3	11,8	13,4	8,7
2.- arbeidsproductiviteit	7,3	2,0	4,6	8,5
3.- consumptieprijspeil (2)	5,5	5,5	5,5	5,5
4.- loonkosten per eenheid toegevoegdewaarde (3)	5,1	9,8	8,8	0,2
5.- reële loonvoet (4)	6,8	6,3	7,9	3,2
6.- reële loonkosten per eenheid product (5)	-0,4	+4,3	+3,3	-5,3
7.- productieprijspeil (6)	4,4	7,8	8,3	2,0
8.- reële loonkosten per eenheid product (7)	+0,2	+2,0	+5,0	+3,7

(1) 1.- = loonsom per werknemer
 (2) voor werknemers in alle sectoren gelijk verondersteld
 (3) 4.- = 1.- - 2.-
 (4) 5.- = 1.- - 3.-
 (5) werknemersstandpunt, 6.- = 1.- - (2.- + 3.-)
 (6) prijspeil van het product van de betreffende sector
 (7) werkgeversstandpunt, 8.- = 1.- - (2.- + 7.-)

uitgaat boven de CAO-lonen - een belangrijke rol speelt bij afwettelingstendenzen en bij de mogelijkheid voor prijsstijgingen gecompenseerd te worden. Het gaat hier om mogelijkheden die CAO-loontrekkers veelal niet hebben.

De tabel overschat de vakbondsinvloed nog sterker: er wordt ook niet onderhandeld over de derde looncomponent. Driehuis: "dat houdt dan in dat de werknemers zich (in alle sectoren) nog veel redelijker hebben opgesteld dan uit de tabel blijkt".

Een derde opmerkelijk feit is dat de dienstensector zo om en nabij dezelfde loonstijging heeft weten te bewerkstelligen als de industrie. De productiviteitsstijging in de dienstensector is echter veel lager. In deze sector is de organisatiegraad van de werknemers echter uiterst gering. Dat wijst ook al niet op de vakbonden als veroorzaker van de inflatie.

cpb-analyse

Een volgende punt dat door Driehuis werd behandeld betrof de investeringen (zie onder uitgangspunten 2, 4 en 5). Door de Klerk, V.d. Laan en Thio is al op de analyse van het CPB ingegaan (3). Zij wezen op de inconsistentie van uitkomsten en theorie. Deze kritiek komt nog sterker tot zijn recht door het model van het CPB allerlei alternatieven uit te werken. Aan de Universiteit van Groningen heeft men zoiets gedaan. In een artikel dat in januari 1976 in "de Economist" zal verschijnen, wordt geconcludeerd dat de onzekerheidsmarges van de uitkomsten zo groot zijn "dat het model om die reden reeds als basis van het beleid moet worden verworpen" (4). Sterker nog: in de conclusie wordt gesteld dat met het huidige model ieder gewenst resultaat bereikt kan worden als de assumpties maar op de gewenste manier worden gekozen!

Er kan ook kritiek gegeven worden op de theorie achter het model. Den Hartog en Tjan stellen dat een jaargang productiecapaciteit pas wordt afgestoten als de opbrengst van die jaargang wordt overtroffen door de loonsom. Dit is geen reële weergave van het ondernemersgedrag. Een machine zal worden vervangen op basis van een vergelijking van de kosten per eenheid product van de bestaande machine enerzijds en een nieuwe machine anderzijds. Dit betekent dus dat aan het aanbod van arbeidsbesparende technische ontwikkeling een veel grotere rol moet worden toegekend in het proces van uitstoting van arbeidskrachten. Driehuis: "misschien is het belang van die factor wel veel groter dan de ontwikkeling van de loonkosten". Loonkostendaling impliceert dus geen automatische vergroting van de werkgelegenheid....

bestedingen

De vraag is nu waardoor de werkloosheid dan wel veroorzaakt wordt. Een antwoord kan gevonden worden door de groei van de werkgelegenheid te relateren aan de afzet. De volgende afzetbestanddelen kunnen worden uitgesplitst: 1) de consumptieve bestedingen van de gezinnen, 2) de export,

3) de bedrijfsinvesteringen en 4) de zgn. autonome investeringen (d.w.z. investeringen in woningen, materiële overheidsconsumptie en overheidsinvesteringen). Na weging naar arbeidsintensiteit en enige bewerking en uitbreiding van het model, resulteert een relatie, waarin voor de periode 1951-1974 (1) de coëfficiënten en gewichten in de vergelijkingen constant zijn. Deze relatie geldt ook voor de periode 1971-'74. Juist voor die periode echter wordt zeer algemeen het verhaal gehouden dat het verband tussen productie en werkgelegenheid zoek zou zijn en zou worden overheerst door de ontwikkeling van de reële arbeidskosten! Er is een andere verklaring mogelijk als gekeken wordt naar de cijfers in de periode 1951-'70 en 1971-'74. In de laatste periode, die bepaald niet wordt gekenmerkt door een depressief of recessie-achtig karakter, blijken de groeivoeten van enkele bestedingscategorieën die zeer relevant zijn voor de werkgelegenheid sterk gedaald te zijn.

	1951-'70	1971-'74
groeivoet autonome bestedingen	7%	3,6%
groeivoet der consumptieve bestedingen	4,9%	3,3%

inflatie

Volgens Driehuis moet aan de inflatie (aan een zekere kwantitatieve verzadiging van de bouwmarkt) worden toegeschreven dat de volumestijging van de autonome bestedingen is afgenomen. Dit geldt - mutatis mutandis - ook voor de andere bestedingscomponenten. De exportontwikkeling kan in generlei opzicht verantwoordelijk worden gesteld voor de groeiende werkloosheid: in de beide periodes was het stijgingspercentage evengroot.

conclusie

Driehuis kwam tot de volgende conclusies:

1. De inflatie kan niet worden toegeschreven aan een excessief loonvormingsgedrag van de vakbonden.
2. De inflatie moet worden toegeschreven aan de gezamenlijke werking van
  - a. een spreiding van de technische ontwikkeling, resp. de productiviteitsontwikkeling over verschillende sectoren;
  - b. een toenemende stijging van het invoerpeil;
  - c. prijsmaatregelen van de overheid.
3. De inflatie heeft langs een indirecte weg, en wel via de bestedingen invloed op de werkgelegenheid.

Driehuis besloot (in antwoord op de beschuldiging van minister Lubbers aan het adres van Arie Groenevelt): "Voorzichtige berekeningen mijnerzijds - maar het was al laat en ik kan sowieso al niet rekenen - hebben bij mij de indruk bevestigd dat het terugvallen van de bestedingen in de periode 1971-'74 wel eens goed zou kunnen zijn voor zo'n 100.000 werklozen."

A.S.

(1) Occasional Paper, CPB, no.2, 1974 "Investeringen, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen".

(2) Onderzoeknotitie nr.1 van de vakgroep macro-economie, "A sectoral wage-price model for the Netherlands Economy by W.Driehuis and P.de Wolf, oct. 1974.

(3) ESB, 21-5-75, "Het CPB en de ontwikkeling van de werkgelegenheid".

(4) J.Muysken en C.H. v.Ardenne, "Den Hartog and Tjan's vintage model as a tool for the determination of structural unemployment: some critical remarks". (verschijnt in jan. in de "Economist")

vervolg van pag.3

Europese en Amerikaanse multinationals naar vooral de ontwikkelingslanden (bijv. Brazilië). Deze (potentiële) uittocht moet niet onderschat worden want bijna iedere bedrijfstak heeft multinationals op de lijst van producenten.

Welke oplossingen zijn in deze situatie en bij de bovenstaande diagnose effectief, vraagt De Jong zich af.

Stabilisatie van het reële loonpeil en het scheppen van financiële ruimte voor investeringen hebben alleen enig effect als de multinationals niet de kans krijgen deze voordelen te gebruiken voor investeringen in het buitenland. Het is niet erg waarschijnlijk dat bij verzadigde markten en bij sterk oligopolistische markten de ondernemers expansief zullen investeren.

Een andere oplossing, die nauwelijks genoemd wordt volgens De Jong, is een stabilisatie van zowel het reële loon als de prijzen.

Over steun van de overheid aan mogelijkheden verkerende bedrijven heeft De Jong zijn twijfels. Het is een levensgevaarlijke weg om veel geld in onrendabele bedrijven te steken. Hij vraagt zich af of de overheid niet verstandiger doet dit geld grotendeels te gebruiken voor het stimuleren van innovaties en nieuwe bedrijfstakken. Gedacht kan worden aan de chemische technologie, de farmacie en nieuwe transport- en energiesystemen. Tenslotte, zo sluit De Jong zijn lezing af, hebben we genoeg jonge werkloze academici rondlopen die hieraan kunnen werken.

H.V.

de arbeidsinkomensquote

EN HET JAARGANGENMODEL VAN DEN HARTOG EN TJAN

In de beschouwingen over de huidige economische toestand neemt de ontwikkeling en de hoogte van de arbeidsinkomensquote een voorname plaats in. Het Centraal Planbureau¹⁾ rekent voor 1975 op een arbeidsinkomensquote van 85,5%, die gecorrigeerd voor enige zeer kapitaalintensieve sectoren, zelfs zou kunnen oplopen tot 95,5%. Vrij algemeen wordt aangenomen dat de sinds het begin van de 60er jaren gestaag oplopende arbeidsinkomensquote²⁾ het gevolg is van reële arbeidskostenstijgingen welke de stijgingen in de arbeidsproductiviteit overtreffen. Dit proces zou nu zover gevorderd zijn dat de theoretisch hoogst mogelijke verhouding van 1 dicht benaderd wordt.³⁾ Het niveau waarop de investeringen de negatieve prikkel ondervinden van lage kapitaalrendementen en beperkte financieringsmiddelen zou echter reeds overschreden zijn. Ondanks deze negatieve invloeden op het investeringsbeleid wordt de verklaring voor de huidige economische recessie toch niet zozeer aan de vraagzijde gezocht, als wel aan de aanbodzijde van de economie. Van dezelfde reële arbeidskostenstijgingen welke de arbeidsproductiviteitsstijgingen overtreffen, wordt nagegaan welke gevolgen dit heeft voor de grootte van de productiecapaciteit en de vraag naar arbeid.

Centraal in deze benadering staat de studie van Den Hartog en Tjan⁴⁾.

model

In deze studie is de kapitaalgoederenvoorraad opgebouwd uit jaargangen. Elke jaargang is een constant percentage (4,8%) produktiever dan zijn voorganger. Afgezien van technische slijtage wordt een jaargang afgestoten, indien de reële loonkosten van de met deze jaargang werkzame arbeidskrachten niet meer gedekt worden door de reële bruto toegevoegde waarde van de produktie van deze jaargang. Bij een evenwichtig opgebouwde kapitaalgoederenvoorraad zal elk jaar één jaargang toegevoegd worden en één jaargang buitengebruikgesteld worden. In figuur 1 wordt dit grafisch toegelicht. De jaarlijkse stijging in de reële loonkosten per arbeider zal in dit geval gelijk moeten zijn aan het constante stijgingspercentage van de arbeidsproductiviteit van jaargang op jaargang. Is de stijging van de reële loonkosten per arbeider groter, dan zal dit tot een versnelde afstoot van jaargangen leiden. Volgens het model van Den Hartog en Tjan is deze versnelde buitengebruikstelling vanaf 1960 opgetreden. Duidelijk moet gesteld worden dat deze studie een partiële aanbodanalyse is. De investeringen en

daarmee de uitbreiding van de productiecapaciteit zijn exogeen gegeven. Het model verklaart dan ook niet de huidige werkloosheid maar alleen dat, binnen de veronderstellingen van het model, het proces van afstoting van jaargangen en daarmee van capaciteitsvernietiging versneld is uitgevoerd.

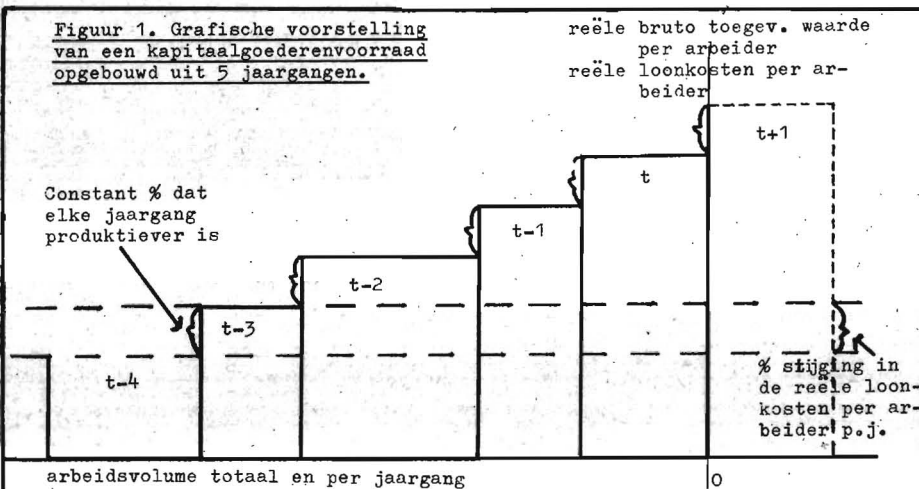
arbeidsinkomensquote

Met het model van Den Hartog en Tjan kan uit de opbouw van de kapitaalgoederenvoorraad de arbeidsinkomensquote berekend worden. Immers bij de nog niet afgestote jaargang zijn de reële loonkosten precies gelijk aan de reële bruto toegevoegde waarde. De arbeidsinkomensquote van deze jaargang is gelijk 1.⁶⁾ Bij de één na oudste in gebruik zijnde jaargang overtreft de reële bruto toegevoegde waarde de reële loonkosten met 4,8%, gelijk aan de stijging van de produktiviteit van deze jaargang. De arbeidsinkomensquote van deze jaargang is dus 95,4%. In een herhaling van figuur 1 is dit duidelijk weer te geven. In figuur 2 zijn, ter vereenvoudiging, alle jaargangen qua grootte van arbeidsplaatsen gelijk. Op basis van het voorafgaande kunnen over de studie van Den Hartog en Tjan in verband met de arbeidsinkomensquote twee vragen gesteld worden:

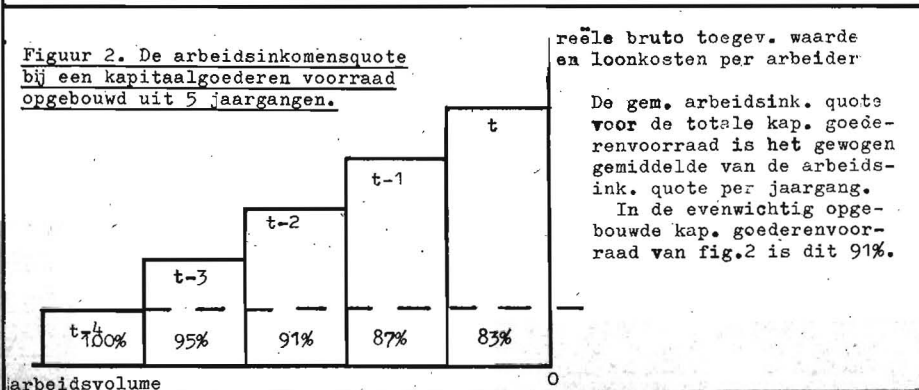
1. Geeft het model trendmatig de verandering (stijging) in de arbeidsinkomensquote gedurende de afgelopen 10-15 jaar weer. Aan de hand van figuur 2 zal het duidelijk zijn dat een versnelde afstoot, dus een daling van de gemiddelde levensduur van de in gebruik zijnde jaargangen, samen gaat met een stijging van de gemiddelde arbeidsinkomensquote. De volgens Den Hartog en Tjan na 1960 opgetreden versnelde afstoot van jaargangen loopt dus parallel met een stijging van de arbeidsinkomensquote vanaf die datum.

2. Verklaart het model het hoge niveau van de arbeidsinkomensquote. In figuur 2, waarin sprake is van een evenwichtig opgebouwd productieapparaat, waarvan de oudste in gebruik zijnde jaargang 5 jaar is, bedraagt de arbeidsinkomensquote (reële loonkosten t.o.v. toegevoegde waarde) 91%. Voor een productieproces, waarbij bij de oudste jaargang 17 jaar is (zoals volgens het model in 1973 het geval geweest is), zou de arbeidsinkomensquote 67% moeten bedragen. Herkend op basis van de netto toegevoegde waarde komt dit neer op een arbeidsquote van 75%. In werkelijkheid berekent het C.P.B. voor 1975 een arbeidsinkomensquote voor bedrijven, excl. aardgassector etc., van 95,5%. Indien wij veronderstellen dat deze arbeidsinkomensquote niet conjunctureel vertekend is, betekent dit dat de berekening uit het model van Den Hartog en Tjan maar liefst 20% punten afwijkt van de in de werkelijkheid gevonden arbeidsinkomensquote.

Figuur 1. Grafische voorstelling van een kapitaalgoederenvoorraad opgebouwd uit 5 jaargangen.

Figuur 2. De arbeidsinkomensquote bij een kapitaalgoederen voorraad opgebouwd uit 5 jaargangen.

conclusie

Centraal in de discussie over de huidige economische toestand staat de stelling dat de loonkostenstijging de stijging in de arbeidsproductiviteit de laatste jaren heeft overtroffen. Dit heeft enerzijds gevolgen voor de arbeidsinkomensquote en anderzijds, volgens Den Hartog en Tjan, op het versneld buitengebruik stellen van oudere jaargangen kapitaalgoederen. Het model dat ten grondslag ligt aan deze gedachte leidt echter bij het berekenen van de hoogte van de arbeidsinkomensquote tot grote afwijkingen ten opzichte van de waargenomen arbeidsinkomensquote. Ook al zijn bovenstaande berekeningen een benadering van de resultaten die m.b.v. het model zelf verkregen zouden worden, toch kan mijns inziens gesteld worden dat het model, daar waar het de berekening van een zo'n centraal in de discussie staande grootheid betreft, geen bruikbaar resultaat oplevert.

Interessant lijkt ook de theorie toe te passen op de bedrijfssectoren onderling. Sectoren met een hoge arbeidsinkomensquote (bijv. schoenen en textiel) zouden over een kapitaalgoederenvoorraad moeten beschikken met een kortere gemiddelde levensduur dan sectoren met een lagere arbeidsinkomensquote (bijv. chemie). Deze conclusie lijkt wel zeer in strijd met de werkelijkheid. Nu zal zeker op sectoraal niveau gekeken moeten worden naar de leeftijdsopbouw van de kapitaalgoederenvoorraad. Aan de hand van figuur 2 zou dit kunnen betekenen dat de jaargangen t-4 en t-3 de sector met de hoge arbeidsinkomensquote voorstelt en de sector met de lage arbeidsinkomensquote de overige jaargangen omvat. In dit geval is de gemiddelde leeftijd van de kapitaalgoederenvoorraad hoger naarmate de arbeidsinkomensquote hoger is. Dit roept echter direct vragen op omtrent het investeringsbeleid van beide sectoren. De één schijnt niet zonder de ander beschouwd te kunnen worden, al schijnen Den Hartog en Tjan het tegenovergestelde te menen.

2 december 1975
Albert de Reyger (kamer 4202)

- 1) C.P.B., Macro Economische Verkenningen 1976, Den Haag
- 2) zie o.a. W. Driehuis en R. de Klerk in Werkloosheidsmap
- 3) De arbeidsinkomensquote is de loonkosten incl. de sociale lasten voor zowel de werknemers als de zelfstandigen (toegerekend inkomen), gedeeld door de netto toegevoegde waarde tegen factorkosten, beide alleen voor de sector bedrijven
- 4) H. den Hartog en H.S. Tjan, Investerings, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen, C.P.B. Occasional Paper, No. 2/1974, ook opgenomen in de werkloosheidsmap
- 5) Bij de volgende beschrijving is gebruik gemaakt van Th. van de Klundert, Structurele ontwikkeling op de arbeidsmarkt, Maandschrift Economie, november 1974
- 6) De arbeidsinkomensquote is hier berekend t.o.v. de bruto toegevoegde waarde. De verhouding netto/bruto toegevoegde waarde is vrij stabiel ca. 0.89 over de beschouwde periode

werkeloosheid

enkele niet-economische aspecten

Werkeloosheid is op het ogenblik één van de grootste problemen in Nederland. Het is niet alleen een economisch probleem. Dit blijkt uit de felheid van de discussies, die doen vermoeden, dat het om andere dan zuiver economisch-analytische strijdpunten gaat. Het is echter vooral ook een sociaal probleem voor de maatschappij als geheel en het bijzonder voor diegenen, die het ondergaan. Oplossingen voor de werkeloosheid zijn tot nu toe voornamelijk geformuleerd in economisch-technisch termen, b.v. het drukken van de loonkosten, algemene lasten vermindering van het bedrijfsleven, gerichte geldinjecties in de economie, enz.

Het voordeel van deze oplossingen is, dat ze op korte termijn een redelijk groot effect kunnen geven. Het nadeel is, dat ze niet dieper gaan, dan wat kan worden aangeduid met "data van het economisch proces". Dat het werkloosheidsprobleem dieper wortelt, moge blijken uit de onenigheid van de maatschappelijke "instituten", die erbij betrokken zijn.

machtsverhouding

Deze instituten zijn: regering, vakbonden en bedrijfsleven. Want het is mogelijk om het eens te worden over of de loonkosten drukken of gerichte geldinjecties, door te tellen wat het meeste arbeidsplaatsen oplevert. Maar als gekozen moet worden tussen algemene lastenverlichting of meer invloed van de gemeenschap op de bedrijfsinvesteringen, dan is het laatste eigenlijk een hele kleine vermindering in de maatschappelijke structuur en wordt het zo iets als het kiezen tussen appels en peren. Elke deelnemer in de discussies kan zich ingraven in zijn specifieke standpunt over hoe de maatschappij eruit moet zien. Wat in de verhouding tussen regering, vakbonden en bedrijfsleven het meest opvalt, is het ontbreken van een institutioneel kader, waarbinnen de beslissingen over sociaal-economische problemen kunnen worden genomen. Zodra de onderhandelingen voor één van de drie niet gunstig verlopen, kan deze naar machtsmiddelen grijpen (vakbonden: stakingen, bedrijfsleven: ontslagen, regering: wettelijke maatregelen) zonder dat er procedures zijn om zo'n confrontatie langs meer "parlementaire weg" op te vangen.

Nu is in het bijzonder de verhouding vakbonden-bedrijfsleven via de arbeidsmarkt een machtsverhouding (binnen de grenzen van de strafwet). Maar doordat aan beide kanten van deze markt een sterke concentratie heeft plaatsgevonden is de invloed via deze markt van de individuele werknemers en werkgeversorganisaties op het economisch proces zo groot geworden, dat er niet langer van een politieke invloed gesproken kan worden. Nu is het in het parlementair-democratische systeem gebruikelijk dat politieke invloed gepaard gaat aan een controlerend mechanisme daarop. Een democratische vakbeweging heeft dit in de vorm van haar leden. Hoe zit dat met het bedrijfsleven?

democratisering

Vroeger was in ieder geval de controle op de ondernemingen, waaruit de werkgeversorganisaties bestaan, wel zeer gering. Deze was er alleen door kapitaalverschaffers in slechts in economische zin. Thans met de opkomst van de ondernemingsraad en de werknemerscommissarissen is hier verbetering in gekomen.

Vooral door het inzicht, dat een onderneming niet alleen economische maar ook sociale verantwoordelijkheid heeft. Maar hoe zou dit inzicht van toepassing kunnen zijn op de werkloosheid? Welnu, een nog verder gaande democratisering van de bedrijven zou kunnen resulteren in een controle-mechanisme (ondernemingsraad met meer bevoegdheden) waarin niet alleen op financiële uitkomsten, maar ook op de werkgelegenheid (en nog een heleboel andere zaken) werd gelet. Er zou als men de keuze had tussen een arbeidsintensief en een arbeidsextensief project dan misschien voor het eerste gekozen worden, ook als het laatste wat meer opbracht. Ook voor het bestuur van de onderneming zou democratisering een gunstige invloed kunnen hebben. Weliswaar levert het een deel van zijn macht in, maar daarentegen wordt zijn positie t.o.v. regering en vakbonden sterker, omdat het dan méér vertegenwoordigt dan de belangen van de kapitaalverschaffers. Voor de machtsdriehoek: regering-vakbonden-bedrijfsleven, heeft democratisering van het bedrijfsleven tot gevolg dat de doelstellingen van het bedrijfsleven congruenter worden aan die van regering en vakbonden waardoor de discussies tussen deze drie maatschappelijke instituten veel principiëler wordt door het ontbreken van directe belangenstrijd. Het zal in dit geval beter mogelijk zijn om de discussie in institutionele banen te leiden met op de achtergrond raken van het gebruiken van en dreigen met fysieke macht door één van de partijen.

Voor de werkloosheid is het voordeel dat nu zowel regering, vakbonden als bedrijfsleven gecoördineerder kunnen samenwerken om het probleem op te lossen, want de werkgelegenheid behoort dan immers tot ieders doelstellingen. Of dit inderdaad zal leiden tot een oplossing van het huidige werkloosheidsprobleem is natuurlijk de vraag, maar dat is in gelijke mate het geval met economisch-technische middelen.

Ik heb er slechts op willen wijzen, dat zolang die instituten in onze maatschappij, die de grootste invloed op de werkgelegenheid hebben daar niet in gelijke mate verantwoordelijkheid voor dragen, dit o.a. een reden is om de oplossing van het werkloosheidsprobleem niet alleen in economisch-technische middelen te zoeken, maar ook, en misschien ook meer, in de maatschappelijke structuur.

Marcus Ruiter.

PROPEDEUSE: hoe sterk is de eenzame zwoeger?

De b van bier zit weer in de maand en de dagen worden weer kouder, etc. Kortom: we zitten weer in de tijd van Sinterklaas, Kerstman en Oud-/Nieuw. Meestal een tijd die bruist van gezelligheid en plezier.

Het plezier betreft dan vaak de verrassing welke in een pakje verborgen zit. Kreten in de trant van: oh, dat had je echt niet moeten doen! zijn niet van de lucht. Deze kreet hoor je de laatste tijd ook steeds meer bij de eerstejaars. Alleen is de ondertoon dan een van bitternis en droefheid.

Hoezo dat?, vraagt de argeloze lezer zich af. Hij denkt waarschijnlijk aan de vrij optimistische toon van sommige, eerder in rostra, verschenen artikelen. (Propedeuse: een goed begin .... & Propedeuse: het halve werk...). Nu blijkt de laatste titel een angstaanjagende realiteitswaarde gekregen te hebben. Alleen niet in de zin zoals bedoeld. Het is helaas niet zo dat de studenten 'half werk' hoeven te doen, omdat de grote lijnen, verbanden etc. duidelijk worden weergegeven, waardoor men meer tijd verkrijgt om de niet-verplichte literatuur door te werken.

'DROEF GEZICHT'

Niets van dit alles: het blijkt dat studenten zonder begeleiding op een moeilijk te verteren stof worden losgelaten. Gevolg: een groot aantal 'afgeknapte' mensen; mensen die zich gaan specialiseren op enkele vakken omdat anders alles gebrekkig gedaan zou worden; mensen die niet meer naar college komen, om de aldus verkregen tijd thuis te gaan besteden aan het zelf bij- en/of vooruitwerken van de stof. Kortom: een droef gezicht, hetgeen niet verlicht wordt door het romantische van de kaarsjes in een kerstboom.

Bovendien een gezicht hetwelk niet op de faculteit voor mag komen. Het behoort zo te zijn, dat de studie een redelijk tijdsbeslag vergt. Naast de studie moet men zich ook op andere gebieden kunnen ontplooiën. ('Het ontwikkelen van de persoonlijkheid' zoals dat zo mooi heet.) Bovendien moeten binnen de studie grote lijnen, verbanden, etc. weergegeven worden. Dit is dan nog maar een beperkte opsomming van wat er allemaal zou moeten zijn, maar er niet is.

Enige weken geleden is er een alg. eerstejaarsvergadering geweest, waar men de moeilijkheden probeerde te inventariseren. Basis voor deze discussie, waren stukken van, o.a., ouderejaars over 'hoe het komt dat is wat nu is', alsmede de resultaten van een bliksemenquête.

Uit deze enquête kwam naar voren dat qua studieinhoud wel wat verbeterd is (betere plaatsing van meerdere theorieën), maar dat er verder nog wel het een en ander te verbeteren valt. "M.n. spitst de kritiek zich toe op de tijdsbesteding, de begeleiding van de literatuur en het functioneren van de werkgroep en/of docent."

Terecht werd in een der stukken gesteld dat steeds weer het belang van studenten in de vakgroep duidelijk

wordt. ('Zoals bekend zal zijn zitten er nog steeds geen studenten in de vakgroepen, en het is daar waar het onderwijs gemaakt wordt').

Menige ex-eerstejaars zal een traan laten als hij ziet hoe er met Robinson & Eatwell omgesprongen wordt. Waar ligt het in dat Robinson en Eatwell voor velen zoveel moeilijkheden geeft? Het was (ook de studenten) bekend dat er een moeilijk engels in gebruik wordt en dat het 'compact' geschreven was, maar, zoals een macro-docent terecht stelde: 'bij een goede begeleiding hoeft dit echter zeker geen bezwaar te zijn.' En aan die begeleiding schort nogal wat: er kan zelfs geen syllabus af!

EXTRA TOETSEN

Hierboven is al gememoreerd dat velen een aantal vakken in dec. laten vallen, wegens gebrek aan tijd. Aangezien de januariherhalingsopdrachten verdwenen zijn (iets wat door de ex-pleden niet was overzien) zou dit betekenen dat men pas kan herkansen in mrt./apr. Dit is terecht door vele eerstejaars bezwaarlijk gevonden. (Men is dan nl. 'uit' de A-stof en al druk bezig met de voorbereiding van de B-toetsen.) Men heeft dan ook een brief aan de vakgroepen geschreven waarin gepleit wordt om extra-toetsen in januari in te laten.

In dit schrijven wordt ook nog even ingehaakt op het feit, dat bij vele docenten als een basiskennis (ec. I op de middelbare school) verondersteld wordt. Volkomen ten onrechte

want zoals in de prop.raad door docenten is opgemerkt 'behoort men uit te gaan van een nulpunt'.

Hopelijk geven de vakgroepen aan de wens gehoor, het zal heel wat teleurstellingen en moeilijkheden besparen.

In ieder geval moet tijdig in het tweede gedeelte van de propedeuse (va januari) onderkend worden of er weer (of nog steeds!) problemen zijn, zodat een tijdige oplossing mogelijk is.

Tot slot: ook dit jaar is er weer een studententegenwoordiging in de p.r. (propedeuseraad, dus). Deze vertegenwoordiging bestaat uit de volgende mensen.

A1: Philip Minco, Pieter Borstr. 2', Asd. tel.: 762336;
Mark Vredeveld, Korhoenstr. 1, Uitgeest. tel.: (02513)-11449;

B1: Jan Blom, 't Hoogt 248, Asd., 277371
Bert Tol, Zilverberg 4 kr. 3, Asd., 363771

B2: Thomas van Ginneken, Jac. Obrechtln 14 Bussum, (02159)-15544;
Bob v.d. Bergh, Rode Kruislaan 989-3, diemen, 935260;

B3: Dick Otto, Haarlemmerweg 103'', Asd. Henk Wang, v. Beuningenstr. 199', Asd.

B4: Joop Baneke, Elandsstr. 67, Asd., 266455
Reikert Kettelhake, Prinsengracht 758, (trekbel!), Asd., 254746.

Hopelijk kunnen deze mensen zoveel mogelijk allerlei moeilijkheden oplossen, maar laat ze dan wel weten wat die moeilijkheden zijn.

Enfin, allemaal maar hard op weg in de jacht op de toetsen; alleen ziet het er nu naar uit, dat de toetsen jacht maken op de mensen.

J.S.

KANDIDAATS

Op donderdag 27 november j.l. heeft het kandidaatscomité haar eerste vergadering gehouden voor dit studiejaar. Agendapunten vormden de bespreking van de nota '1' en de verkiezing van twee studentleden voor de Kandidaatsraad. Ongeveer 30 mensen waren aanwezig. Eén van de directe aanleidingen voor deze vergadering was ook de op handen zijnde installering van de commissie die het kandidaatsprogramma moet gaan herzien. Het is de bedoeling dat vijf docenten en vier studentleden deel gaan uitmaken van deze commissie. En het is toch wel belangrijk dat de studentleden op de hoogte zijn van de opvolging van kandidaatsstudenten over hun studie.

Punten die naar voren kwamen tijdens de vergadering:
- kritiek op de hoorcolleges, die afschaffing verdienen; ze bieden nauwelijks mogelijkheid tot discussie;
- werkcollegegroepen moeten kleiner worden;
- meer actualiteit in de studie;
- meer mogelijkheden om in een andere onderwijsvorm te studeren: projectgroepen e.d.
- vooronderstellingen komen nauwelijks aan de orde in de studie.
Er werd gediscussieerd over een kader waarbinnen wij onze kritiek verder

kunnen uitwerken. Gedacht werd aan zgn studiekritiekgroepjes en dat idee werd overgenomen.

Studiekritiekgroepjes: als je een vak wilt gaan volgen, ga je - in plaats van alleen maar de colleges bezoeken - met een groepje mede-studenten de stof bestuderen, bespreken en kritiek daarop ontwikkelen. Er zijn hierover enkele afspraken gemaakt. Een clubje mensen gaat het idee uitwerken en zorgt ervoor dat aan alle kandidaatsstudenten die in december tentamen gaan doen een stenciltje wordt uitgereikt. De volgende vergadering voor het kandidaatscomité zal in de eerste collegeweek van januari zijn. Precieze datum staat op het bewuste stencil. Op de agenda zal o.a. staan: discussie en afspraken over de studiekritiek-groepjes.

Tot slot: Anne Greet van Bergen en Rik Hindriks zijn tot leden van de Kandidaatsraad gekozen.

Mirjam Nijhof

'1' Herschreven nota (de eerste druk verscheen in febr. '75) van een zes-tal kandidaatsstudenten met kritiek op de inhoud en vorm van de verschillende vakken in de kandidaatsfase.

V & D gebruikt spionnen tegen het personeel

Vooruitlopend op een mogelijke reorganisatie schakelt het warenhuis Vroom en Dreesmann alvast beroepsdetectives in om het overtollige personeel weg te saneren. Speurders van het particuliere recherchebureau Lodge Service BV uit Amsterdam mengen zich onder de klanten en beoordelen hoe de verkoopkrachten de produkten slijten. Hun controle gaat veel verder dan diefstalpreventie. De Lodge-rapporten werden in ieder geval door het arbeidsbureau in Zwolle geaccepteerd voor het verlenen van een ontslagvergunning. Ook in V&D-filialen te Venlo en Tilburg lopen Lodge-rechercheurs rond. De werkende jongerenorganisatie KWJ maakte een onthutsende inventarisatie van de feiten en zal samen met de drie bonden voor winkelpersoneel aan minister Boersma vragen wat hij van de Lodge-V&D-samenwerking vindt.

door
FONS BURGER

„Deze man had totaal geen interesse in de verkoop, ik moest lang wachten om af te rekenen. Hij stond te praten met collega's." Deze bewering in een rapport van het recherchebureau Lodge BV kostte een werknemer van Vroom en Dreesmann in Zwolle zijn baan. De jongeman zou de verkoop van een grammofoonplaat te nonchalant hebben afgehandeld. De ontslagaanvraag die aan de directeur van het gewestelijk arbeidsbureau was gestuurd noemde het Lodge-dossier als een van de belangrijkste redenen, aangevuld met een paar vage observaties van het verkoopmanagement. De gevraagde vergunning werd verleend. Ondanks protesten van de werknemer in kwestie vond hij het niet nodig de zaak aanhangig te maken bij de ontslagcommissie. De jongen, die zelf gelooft dat hij werd ontslagen omdat hij niet overal ja en amen op zei, krijgt geen

Niet lang geleden kregen twintig mensen bij het V&D-filiaal in Zwolle een beoordelingsrapport van de firma Lodge onder de neus geduwd. Of ze maar even wilden tekenen. Tien man weigerden. Een andere werknemer werd twee uur lang door de bedrijfsrecherche van de Zwolse V&D verhoord omdat hij een collega een banana had gegeven. Ook werd hij ervan verdacht, een bedrijfsaanoot slechts drie kwartjes in plaats van één gulden en tachtig cents voor wat fruit in rekening te hebben gebracht. De laatste beschuldiging was onwaar. De eerste beschuldiging niet. De rechercheurs probeerden de jongen te laten verklaren dat „hij dit wel meer deed" en hiervoor andere artikelen in ruil zou krijgen. Toen de jongen dit ontkende, werd hem de keus gelaten tussen ontslag nemen of ontslag krijgen. Na anderhalve dag schorsing wilden de rechercheurs hem een verklaring laten overschrijven. Daarin stond dat hij dertig gulden had verduisterd. Toen hij dit weigerde werd hem ontslag aangeboden. Opnieuw bleef protest bij het arbeidsbureau zonder resultaat.

WW-uitkering. Het geval staat niet op zichzelf. In vakbondskringen wordt vermoed, dat de dreigende reorganisatie bij Vroom en Dreesmann er de oorzaak van is, dat een particulier bureau wordt ingeschakeld om personeel te wippen.

Uit: De Nieuwe Linie.
dd 19-11-1975.

In de Nieuwe Linie en de Waarheid vonden wij bijgaande artikelen. Om het desbetreffende concern te stimuleren in zijn activiteiten en om een werkeloze academicus aan het werk te helpen, hebben wij gemeend hen van dienst te zijn door geheel gratis en belangenloos een advertentie op te nemen. Helaas konden wij prof. Dreesman niet voor het ter perse gaan van dit nummer bereiken. Uiteraard zullen wij in ons volgende nummer ruimte reserveren voor het vervolg hierop, dan wel voor eventueel commentaar.

(Door Barl Schmidt)

In Brabant en Limburg blijkt het uit de vorige eeuw stammende systeem van gedwongen winkelnering nog steeds te bestaan. Migranten die door de gemeentelijke sociale dienst geholpen worden met de overigens zeer sobere inrichting van een toegewezen woning worden in zeer veel plaatsen in het zuiden verplicht het toegewezen bedrag volledig bij Vroom en Dreesman te besteden. Dat betekent, dat het niemand is toegestaan buiten V en D om goedkoper of ander huisraad aan te schaffen dan het grootwinkelbedrijf aanbiedt. Bovendien worden de overige middenstanders op schandelijke wijze benadeeld. Het gaat hier gezien het grote aantal Surinamers en Antillianen dat in het zuiden wordt ondergebracht om bedragen die in de vele tonnen lopen. Uit: De Waarheid, dd 4-12-1975.

Vroom & Dreesmann-Nederland
wenst in kontakt te komen
met geïnteresseerden in de taak van

bedrijfsvunzig medewerker

Zijn taak zal zijn mede te werken aan de toetsing van de doeltreffendheid van de bedrijfsvoorschriften. Dit houdt o.a. in een onderzoek bij de vestigingen naar de werking van de voorgeschreven procedures en regelingen in de onderscheiden sectoren van het bedrijf. Hij dient toe te zien op diefstal van bananen en snelle verkoop van grammofoons. Voorts staan op de

voorgrond: kritische zin, tactisch optreden, begrip en belangstelling voor de specifieke problemen, verbonden aan de organisatie van een gevarieerde grote handelsonderneming. Leeftijdsindicatie: 25-35 jaar.

Promotiemogelijkheden tot de functie van personeelschef!

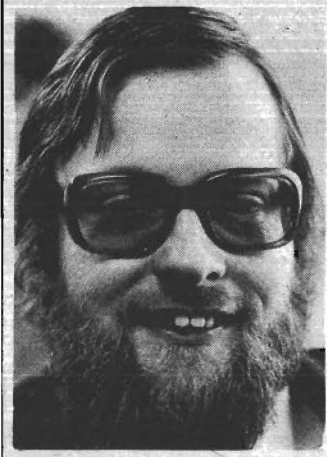
Vroom & Dreesmann
Nederland, Postbus 276 te
Amsterdam t.a.v.
Drs. G. Dieteren.

VROOM & DREESMANN

P. 1928

GEDWONGEN WINKELNERING IN BRABANT EN LIMBURG

VAN DEN DOEL CONTRA STUURMAN

WELVAART, STAAT, EN EMPIRIE.

WELVAARTSTHEORIE EN POLITIEKE ECONOMIE

Op het door de Vrije Universiteit georganiseerde congres over de economie en de staat, verraste de politicoloog drs. S. Stuurman zijn gehoor met de stelling dat de welvaartstheorie, voorzover zij empirisch is, zich niet met de staat bezighoudt en dat de wél op de staat betrekking hebbende welvaarts-theorie louter normatief van aard is. Op zichzelf is deze uitspraak van Stuurman belangrijk omdat hij, zonder econoom te zijn, inziet dat, wie economie wil studeren vanuit een maatschappijkritisch perspectief en daarbij ook de rol van de staat niet wil verdoezelen, vanzelf bij de welvaartstheorie terecht komt. Zijn concrete stelling is echter naar mijn mening onjuist. De welvaarts-theorie heeft wel degelijk een empirische theorie over de staat ontwikkeld. Dit is op twee niveau's gebeurd. In de eerste plaats zijn welvaarts-theorieën opgesteld over het bestaan en de omvang van de staat in onze volkshuishouding. In deze theorieën wordt de staat holistisch beschouwd als één ondeelbare grootheid. In de tweede plaats hebben de beoefenaren van de welvaarts-theorie theorieën opgesteld over het politieke gedrag van afzonderlijke individuen in de staat, bijvoorbeeld kiezers, leden van actiegroepen, politici en ambtenaren. In deze theorieën wordt de staat atomistisch beschouwd als een verzameling van een groot aantal zelfstandig opererende personen en groepen.

holistische conceptie

Het bestaan en de omvang van de staat wordt in de welvaartstheorie verklaard uit het streven van de burgers om de maatschappelijke welvaart te vergroten. Daarbij wordt bijzondere aandacht op drie factoren gevestigd:

1. Er zijn goederen die technisch ondeelbaar zijn in op de markt verkoopbare eenheden (boortorens, wegen, bruggen, electriciteitscentrales, defensie) en er zijn ook goederen die "externe effecten" veroorzaken (productie met luchtvervuiling, onderwijs).
2. De maatschappelijke behoefte aan goederen die ondeelbaar zijn of externe effecten veroorzaken neemt voortdurend toe, alsmede de maatschappelijke behoefte aan diensten die een grotere gelijkheid in welvaart teweeg brengen.
3. Het maatschappelijke besef groeit, dat deze goederen en diensten slechts optimaal kunnen worden verschaft als hun verschaffing wordt gecentraliseerd bij een orgaan, dat het exclusieve monopolie heeft van fysiek geweld. Dit orgaan noemt men "de staat".

Het formele bewijs dat een groep zijn doeleinden alleen optimaal kan bereiken door het creëren van een orgaan dat het geweldsmonopolie bezit, is voor het eerst door de welvaartstheoreticus M. Olson¹⁾ geleverd in diens boek The logic of collective action (1965). In tegenstelling tot wat de titel suggereert is dit boek niet normatief, maar empirisch van aard. Het is gebaseerd op een onderzoek naar de Amerikaanse vakbonden. Olson brengt onder andere aan het licht dat in bedrijfstakken, waarin 90 % van de arbeiders niet bij een vakbond is aangesloten, eveneens 90 % van de arbeiders bij een referendum stemt vóór de invoering van een verplicht vakbondslidmaatschap. Dit is een voorbeeld van de "voluntary acceptance of coercion" (de term is van Kafoglis) waarop de welvaartstheoretische empirische staatsliteratuur sindsdien is gebaseerd.

In "Konvergentie en evolutie" (1971) heb ik getracht de groei van de staat in atlantische en in oost-europese volkshuishoudingen empirisch te verklaren uit de door welvaartstheorieën opgestelde criteria (ondeelbaarheid, externe effecten, herverdeling). Voor wat de atlantische volkshuishoudingen betreft, kwam ik zonder meer tot positieve resultaten. De groei van de staat in de volkshuishoudingen van het sovjet-type kon ik echter eerst verklaren nadat ik een tweetal aanvullende hypothesen had geformuleerd over de economisch-politieke doelstellingen van communistische partijleiders²⁾. Interessant is, dat de meeste westerse neo-marxistische staatstheorieën de criteria van de welvaartstheorie hebben overgenomen. Alleen verklaren zij het bestaan en de omvang van de staat niet uit het streven van de burgers om de maatschappelijke welvaart te vergroten, maar uit het streven van de kapitalistische elite om vergroting van de maatschappelijke welvaart te verhinderen. Op basis van twee onderzoeken van Pryor³⁾ (1968 en 1973) is het mogelijk om de welvaartstheoretische visie met die van de marxisten te confronteren. Pryor slaagde er wél in de diverse staatsuitgaven voor defensie, welzijn, sociale zaken, gezondheidszorg en onderwijs in atlantische en oosteuropese staten te verklaren uit de economische (i.c. welvaartstheoretische) eigenschappen van deze goederen, zoals herverdeling, externe effecten en ondeelbaarheden. Hij slaagde er niet in deze uitgaven te verklaren uit het kapitalistische of socialistische karakter van het maatschappelijk systeem (namelijk particulier eigendom of staats-eigendom van productiemiddelen). Op grond daarvan concludeer ik voorlopig dat de verklarende waarde van de welvaartstheorie groter is dan die van de neo-marxistische⁴⁾.

atomistische conceptie

Het gedrag van afzonderlijke individuen (kiezers, actiegroepen, belangengroepen, partijen, bureaucraten) in de staat wordt bestudeerd door de zogenaamde nieuwe politieke economie⁵⁾,

die behoort tot de welvaartstheorie en de theorie van de economische orde. De staat wordt daarom opgevat als een "politiek systeem", waarvan de "input" bestaat uit politieke eisen en de "output" uit politiek beleid. Binnen dit politieke systeem speelt zich een politiek proces af, dat bestaat uit de logisch achtereenvolgende fasen: vrijblijvende onderhandelingen, bindende meerderheidsbeslissingen van alle betrokken burgers, bindende meerderheidsbeslissingen door gekozen politici (kamerleden, ministers) en uitvoering van deze beslissingen door benoemde ambtenaren. Over de doelstellingen en de middelen van al deze groepen en individuen worden empirisch toetsbare gedragshypothesen geformuleerd, bijvoorbeeld: parasitair gedrag door werkgemers en werknemers, stemmenmaximalisatie door politici bij volledige concurrentie, oligopolistisch gedrag van politieke partijen, budgetmaximalisatie door ambtenaren. Al deze gedragshypothesen vloeien voort uit het streven van deze individuen naar een zo groot mogelijke individuele welvaart. Dit streven zal op de korte termijn niet altijd een zo groot mogelijke maatschappelijke welvaart tot gevolg hebben. In "Democratie en welvaartstheorie" (dec. 1975) heb ik trachten aan te tonen dat het streven van individuele burgers naar een optimale maatschappelijke welvaart echter op de lange termijn zal moeten leiden - maar ook in feite zal leiden - tot een op democratisering en zelfbestuur gerichte herziening van onze parlementair-bureaucratische instituties⁶⁾.

Op het VU-congres trachtte prof. F. de Roos de aanval van Stuurman te pareren door op te merken dat het niet de taak is van de economie maar van het staatsrecht om empirische staatstheorieën te ontwikkelen. Naar mijn mening is niets minder waar. Zonder de introductie en ontwikkeling van politieke economie in onze economische faculteiten zullen vele belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen aan de economische wetenschap voorbij gaan. Daarom wordt in de vakken welvaarts-theorie en theorie van de organisatie van de markteconomie in Amsterdam juist aan de politieke economie verhoudingsgewijs veel aandacht besteed.

J. van den Doel

- 1) M. Olson, The logic of collective action, Public goods and the theory of groups. Cambridge (Mass.) 1965
- 2) Konvergentie en evolutie, Assen 1971. hfdst. 4 t/m 7.
- 3) F.L. Pryor, Public expenditure in communist and capitalist nations, London 1968; F.L. Pryor, Property and industrial organization in communist and capitalist nations, Bloomington etc. 1973
- 4) In: "Gelijkheid en ongelijkheid in het economisch-systeem" in: J. van den Doel en A. Hoogerwerf (red) Gelijkheid en ongelijkheid in Nederland, Analyse en beleid, Alphen a.d. Rijn (Samsom), 1975
- 5) W.H. Riker en P.C. Ordeshook, An introduction to positive political theory, Englewood Cliffs 1973
- 6) Democratie en welvaartstheorie, Een inleiding in nieuwe politieke economie, Alphen a.d. Rijn 1975

Psychologism refers to the attempt to explain social phenomena in terms and theories about the makeup of individuals. Historically, as a doctrine, it rests upon an explicit metaphysical denial of the reality of social structure.

C. Wright Mills

Van den Doel maakt, naar aanleiding van mijn op het VESVU-congres geuite stelling dat de welvaartstheorie zich slechts op normatieve wijze met de staat bezighoudt, enkele opmerkingen over staatstheorie (1). Ik zal in drie stappen op zijn betoog ingaan:

Ten eerste zal ik iets zeggen over de zgn. "holistische benadering", daarna iets over de "atomistische benadering" en tenslotte iets over de marxistische staatstheorie.

holistische benadering

Hierin gaat van den Doel uit van goederen die "technisch ondeelbaar zijn in op de markt verkoopbare eenheden" of die "externe effecten" veroorzaken. Nu heeft een deel van de staatsactiviteiten inderdaad op dit soort zaken betrekking. Het is echter niet mogelijk het bestaan en de omvang van de staatsuitgaven op dit gebied rechtstreeks uit het technische karakter van deze goederen te verklaren. Dit ziet Van den Doel ook in, en daarom komt hij met een welvaartstheoretische "verklaring". Hij gaat uit van "het streven van de burgers om de maatschappelijke welvaart te vergroten". Hij constateert dan - zonder verdere verklaring - dat de maatschappelijke behoefte aan ondeelbare goederen toeneemt en dat - daardoor? - het maatschappelijk besef groeit dat de voorziening met deze goederen door een centraal orgaan met een geweldsmonopolie geregeld moet worden. Zo ontstaat de staat.

In werkelijkheid gaat dit minder simpel in z'n werk: Ten eerste kan het ontstaan van de staat niet uit het moderne kapitalisme worden verklaard. De scheiding staat-maatschappij is veeleer een van de voorwaarden voor de ontwikkeling van het kapitalisme. Het zwaartepunt lag bij de ontwikkeling van de absolutistische staat bovendien geenszins op het gebied van de infrastructurele voorzieningen 2).

Ten tweede kan het ontstaan en bestaan van de staat niet verklaard worden uit een "toenemend besef" van "de" burgers. Van den Doel hanteert hier een soort technologisch-deterministische versie van Rousseau's Volonté Générale. De staat kan echter nooit rechtstreeks aan de individuele voorkeuren van de individuen worden gekoppeld. Tussen individu en staat bevindt zich het vermittelende niveau van klassen, fracties en politieke partijen. Bovendien heeft de staat zelf een klassekarakter 3). Alle burgers zijn gelijk, maar sommige zijn meer gelijk dan anderen.

Ten derde kan men, ook wanneer men rekening houdt met de zojuist genoemde vermittelende niveau's, nog niet uitgaan van de individuele voorkeuren als originele gegevens. Er bestaat ook nog zo iets als politieke socialisatie: individuele preferenties zijn zowel resultaat als determinant van politiek-economische processen. Deze processen zijn geen optelsom van verhoudingen tussen mensen en

dingen (individuele preferenties voor ondeelbare goederen), maar het zijn maatschappelijke processen 4).

Ten vierde kan Van den Doel het welvaartstheoretische karakter van de theorie slechts funderen met behulp van een tautologische kunstgreep. Alle strevingen van "de burgers" naar bepaalde overheidsvoorzieningen worden eenvoudig per definitie samengevat onder de term welvaartsstreven. Alleen zo kan Van den Doel bijvoorbeeld de defensie-uitgaven "welvaartstheoretisch verklaren". Netzomin als het "nuts-streven" kan het "welvaartsstreven" onafhankelijk van de feitelijke keuzehandelingen van de individuen empirisch worden gefundeerd. Net als bij de grensnut-egalisatie worden in feite post factum welvaartstheoretische etiketten geplakt op reeds verrichte individuele keuzehandelingen 5) Zoals alle tautologieën voegt ook deze niets aan onze kennis toe en dient hij dan ook aan Ockham's scheermes ten slachtoffer te vallen. (Dat deze tautologie wel een zekere apologetische waarde bezit, zal niemand betwisten).

Nog afgezien van de vorige drie manco's valt de theorie al op dit ene punt. Tenzij men op dit punt aangekomen een normatief welvaarts criterium postuleert en het feitelijk voorkomende staatsoptreden daaraan toetst. Maar in dat geval heeft men, zoals ik ook op de VU stelde, geen empirische staatstheorie. Ter voorkoming van misverstanden nog de volgende opmerking: Er is niets tegen om te stellen dat geen enkele afzonderlijke kapitalist het kapitaal kan of wil opbrengen voor de bouw van een wegnegnet en dat dit feit via de hierboven genoemde vermittelende niveau's tot staatsactiviteit in de wegebouw leidt 6). Er is wel wat op tegen om het feit dat wegebouw qua kapitaals-investering en winstgevendheid niet door het privé-kapitaal wordt aangepakt een "welvaartstheoretisch aspect" van wegebouw te noemen. Er is ook iets op tegen om te stellen dat alle staatsactiviteiten op deze wijze verklaard kunnen worden. En het is tenslotte gewoon onzin om te beweren dat het ontstaan van de staat zo afgeleid zou kunnen worden.

atomistische benadering

Na het voorgaande kunnen we hierover iets korter zijn. Ook hier wordt het begrip 'welvaart' op een tautologische wijze ingevoerd, namelijk door iedere handelwijze van een ondernemer, ambtenaar etc. als een vorm van nuts- of welvaartsmaximalisatie-strategie te definiëren. Eveneens geldt hier weer het bezwaar dat van individuele preferenties als originele gegevens wordt uitgegaan.

Nu wordt normalerwijze in deze theorie - de zgn. "new political economy"-gerwerkt met begrippen optimum en democratie 7). Men definieert dan democratie als kiezers-souvereiniteit naar analogie van consumenten-souvereiniteit. Van den Doel neemt de analogie in zoverre over dat ook hij het politieke proces analoog aan een marktproces opvat 8), maar optimum en democratie zijn in zijn visie iets dat nog verwezenlijkt moet worden: Hij stelt "dat het streven van individuele burgers naar een optimale maatschappelijke welvaart echter op de lange termijn zal moeten leiden - maar ook in feite zal leiden - tot een op democratisering en zelfbestuur gericht-

te herziening van parlementair-bureaucratische instituties". Op dit punt rijzen er bij mij enkele vragen:

1. Wat gebeurt er wanneer de "strevingen" van verschillende burgers of groepen burgers tot staatsactiviteiten zouden leiden, die elkaar wederzijds uitsluiten? De loonpolitiek is een interessant voorbeeld, maar er zijn natuurlijk talloze andere. In zo'n geval kan er geen sprake zijn van een collectieve beslissing in de zin van optelling van individuele voorkeuren. In feite werkt Van den Doel's model van de politiek alleen in het geval van een op belangenharmonisatie gebaseerde maatschappij.
2. Waarom heeft het "welvaartsstreven" van de burgers - Van den Doel hanteert dit als een soort natuurwet - niet allang tot optimalisering en democratisering geleid? Dit sluit nauw aan bij de vorige vraag: In geval van een conflict hoeven niet altijd de belangen van de grote meerderheid van de bevolking te zegevieren. Tot dusverre is dat in elk geval lang niet altijd zo. Dit brengt me op de derde vraag:
3. Is het staatsapparaat neutraal ten opzichte van de wensen van verschillende bevolkingsgroepen? Als dit niet zo is, wordt Van den Doel's conclusie omtrent "democratisering en zelfbestuur" op z'n zachtst gezegd zwak gefundeerd. Het klassekarakter van de staat kan men niet zo maar wegdefinieren. Op z'n minst zou men kunnen verwachten dat Van den Doel ingaat op de in dezen door bijvoorbeeld Miliband naar voren gebrachte argumenten. Conclusie: Nog afgezien van de theoretisch ondeugdelijke fundering van het begrip "welvaartsstreven", blijkt de atomistische theorie ook nog op zeer twijfelachtige voornederstellingen te zijn gebaseerd, namelijk op een harmonieuze maatschappij en een klasse-neutrale staat.

marxistische staatstheorie

Volgens Van den Doel hebben de neo-marxistische staatstheorieën de criteria van de welvaartstheorie overgenomen: "Alleen verklaren zij het bestaan en de omvang van de staat niet uit het streven van de burgers om de maatschappelijke welvaart te vergroten, maar uit het streven van de kapitalistische elite om vergroting van de maatschappelijke welvaart te verhinderen". Hieruit blijkt dat Van den Doel niet weet waar hij het over heeft (niet best voor iemand die zich er graag op beroemt een kenner van het marxisme te zijn).

Ten eerste gebruikt de marxistische staatstheorie het begrip welvaart in de betekenis van een individueel, subjectief lust-vermeerderend streven helemaal niet bij de fundering van een staatstheorie: een dergelijke fundering wordt juist categorisch afgevoerd 9).

Ten tweede: Ook wanneer men "welvaart" zou opvatten als "maatschappelijke productie" tout court, is Van den Doel's uitspraak niet juist. Een centrale vraagstelling van de marxistische staatstheorieën is immers juist: Welke rol speelt de staat bij de garantie van de kapitaals-accumulatie; daarbij wordt juist vaak gewezen op het kapitalistische streven 10) naar een hoog accumulatie-tempo.

Blijkt al uit deze ene opmerking dat Van den Doel weinig weet heeft van de marxistische staatstheorieën, uit zijn hele stuk blijkt dat hij ook geen flauw benul heeft van de soort probleemstelling, die in deze theorieën wordt gehanteerd.

Deze probleemstelling heeft betrekking op:

1. De verhouding tussen politiek en economie in het kapitalisme;
2. De evolutie van deze verhouding in de overgang van feodale naar kapitalistische maatschappij-formaties.
3. De specifieke vorm-karakteristieken van de burgerlijke staat.
4. De analyse van de voornaamste func-

ties van de staat uit klassenverhoudingen, concurrentie, technische ontwikkeling, etc. Algemeen samengevat: Uit het accumulatieproces.

Ik kan daar in deze ruimte niet verder op ingaan. Ik ben echter te allen tijde tot verdere schriftelijke of mondelinge - discussie met de heer Van den Doel bereid.

S. Stuurman

1. Van den Doel merkt op dat ik inzie dat je bij de welvaartstheorie moet zijn wanneer je je met de staat wilt gaan bezighouden. Uit dit stukje blijkt hopelijk dat ik van mening ben dat deze stelling slechts in ideologie-kritische zin juist is.
2. Zie hierover: J.R. Strayer: On the Medieval Origins of the Modern State, Princeton 1970. Anderson: Lineages of the Absolutist State London 1974.
3. Voor uitvoerig empirisch materiaal hierover: R. Miliband: The State in Capitalist Society, London '72.

Voor de VS: G.W. Domhoff: The High Circles: the governing class in America, New York 1971.

4. P.M. Sweezy: Theorie der Kapitalistischen Entwicklung, ed. Suhrkamp: Einleitung.
5. Zie Kleerekoper: Vergelijkend Leerboek der Bedrijfseconomie.
6. Bv.: J. Hirsch: Staatsapparat und Reproduktion des Kapitals, ed. Suhrkamp, p. 63 ff.
7. Voor een uitvoerige kritiek: Blank Jürgens, Kastendiek: Kritik der Politische Wissenschaft 2; Campus Verlag 1975, p. 339 ff.
8. Voor een historisch-kritische analyse van deze 'markt-conceptie' van de politiek: C.B. MacPherson: The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke, London etc. 1962.
9. Zie Blanke, Jürgens, Kastendiek, p. 414 ff.
10. Strict genomen is deze formulering onjuist, omdat het accumulatieproces niet verklaard kan worden uit de subjectieve strevingen van kapitalisten, maar "for arguments sake" stel ik het hier maar zo.

IN MEMORIAM

prof. valkhoff

Op 21 juli 1975 overleed Prof. Mr. J. Valkhoff, emeritus hoogleraar aan onze faculteit, op 78-jarige leeftijd. Valkhoff heeft onze faculteit gedurende 22 jaar (1945-1967) gediend op een wijze, die bij zijn collegae en zijn omvangrijke schare van oud-leerlingen een onuitwisbare herinnering heeft achtergelaten; niet alleen als eminent docent en wetenschapsbeoefenaar, maar zeker niet minder als beminlijk raadsman, die op onnavolgbare wijze met even verfijnde als indringende humor zijn collegae en zijn studenten voor ontsporingen wist te behoeden. Toen onze faculteit in 1945 herrees, werd Valkhoff geroepen tot het bezetten van de leerstoel in het burgerlijk en handelsrecht. Zij die toen onze faculteit tot nieuw leven brachten, hebben begrepen dat nieuwe accenten moesten worden gelegd, ook bij het structureren van het vak "Recht"; getuige de leeropdracht die werd uitgebreid met "publiekrecht van het bedrijfsleven". Zij begrepen ook beter dan een latere wetgever dat kennisgeving van de gedachtenwereld van rechtswetenschap en positief recht onmisbaar is voor de vorming van economie. Valkhoff heeft met bezieling het verbrede terrein betreden en er zelf vorm aan gegeven. Zonder de voor a.s. economie wezenlijke delen van het privaatrecht ook maar enigszins te verontachtzamen, heeft hij onze studenten op bijzonder effectieve wijze laten delen in zijn wetenschappelijke verworvenheden op zijn geliefde terrein van wat hij bij voorkeur al spoedig "sociaal-economisch recht" ging noemen.

Als jurist in een economische faculteit voelde Valkhoff zich kennelijk als een vis in het water. Van jongs af aan had hij de studie van het recht geplaatst in een ruim kader van maatschappelijke verhoudingen en het positieve recht gezien als middel bij het verwenzelijken van een rechtvaardiger maatschappelijke orde. De "vermaatschappelijking van het recht", zoals een geliefkoosde uitdrukking van hem een ontwikkeling aanduidde die sinds de jaren '30 van deze eeuw

in een stroomversnelling is gekomen, wist hij in onze faculteit op boeiende wijze als achtergrond te schilderen van de ontwikkeling van het sociaal-economische recht in ruime zin, mede het ingrijpen in privaatrechtelijke verhoudingen omvattende. Of het nu ging om huurbescherming, mededingingsrecht, toezicht kredietwezen of welk deel van het sociaal-economisch recht ook, telkens weer wist hij het onderwerp te plaatsen in de brede context van de economische orde en het economische verkeer.

Van een oordeel over het wetenschappelijk oeuvre van Valkhoff moet ik mij als niet-jurist onthouden. Maar het staat vast dat hij onder vakgenoten grote waardering ondervond. In een korte beschouwing dienaangaande van de hand van Prof. Mr. W.F. de Gaay Fortman in het "Valkhoffnummer" van Rostra Economica ter gelegenheid van het afscheid als hoogleraar (16e jaargang, november 1967) werd zowel gewezen op de breedte als de diepgang en tevens op de bereidheid van Valkhoff eigen standpunten telkens weer kritisch te toetsen. Het werk van Valkhoff bestreek vrijwel alle terreinen van de rechtswetenschap. Als jong radicaal-socialist promoveerde Valkhoff in 1928 bij Bongers op een proefschrift over "De Marxistiese opvattingen over recht en staat". Later kwam hij verder van Marx af te staan. De rechtssociologie behield in latere publicaties zijn belangstelling. Naast tal van beschouwingen over privaatrecht publiceerde hij veel over sociaal-economisch recht (o.m. zijn boek "Inleiding tot het sociaal-economisch recht in Nederland" van 1964), telkenmale de vermaatschappelijking beklemtonend. Maar zelfs het strafrecht gaf hem een publicatie in de pen, toen hij in een vroeg stadium (1933) het abortus-vraagstuk aan de orde stelde in zijn studie over "abortus provocatus en strafwet".

Ook in bestuurlijke werkzaamheden heeft Valkhoff zich uitermate verdienstelijk gemaakt voor faculteit en universiteit. Als lid van het faculteitsbestuur - eerst vier jaren als secretaris (1947

- 1951) en kort daarna als voorzitter (1953 - 1956) droeg hij op voortvarende wijze bij aan vernieuwing van het studietoelprogramma en aan versterking van het docentencorps. Van het najaar van 1956 tot aan zijn aftreden in 1967 combineerde Valkhoff zijn hoogleraarschap met een tweetal, gelijktijdig vervulde ambten hoog centraal niveau in de universiteit: hij was tegelijkertijd pro-rector en secretaris van de senaat. Het is tekenend voor zijn welhaast ongelooflijke werkkraft, dat noch zijn onderwijstaak noch zijn wetenschappelijk werk noch zijn actieve belangstelling voor bestuur en onderwijsorganisatie binnen de faculteit ook maar enigszins hebben geleden onder de vervulling van de genoemde functies in Presidium en Senaat; eerder was het tegendeel het geval.

Maatschappelijke bewogenheid ging bij Valkhoff hand in hand met oprecht meelven met de individuele medemens. Binnen onze faculteit was hij 22 jaar lang een centrale bron van wijsheid, waarvan ze velen hebben geprofiteerd. Bij alle besprekingen over vernieuwingen was hij steeds in de avant-garde en toch steeds bedachtzaam. Hij heeft zich nooit uitdrukkelijk opgeworpen als studentenpastor, maar hij was het in feite wel. In vele gesprekken met collegae, gekenmerkt door een milde humor en vaak met zijn welhaast stereotiepe aanhef "denk er om dat ..." werd hij welhaast ongemerkt tot een raadsman voor velen.

Zijn vroegere collegae en zijn vroegere studenten blijven aan Valkhoff de herinnering bewaren van een uitermate hartelijke collega en leermeester. Geen betere term lijkt mij daarom op zijn plaats als samenvatting van de grote erkentelijkheid van de faculteit voor de persoon van Valkhoff dan het simpele, goeie Hollandse gezegde: hartelijk dank.

C. Goedhart

onderwijs in gedrang door doorstroomplaatsen?

Al weer enige tijd geleden is het rapport van de commissie Normen Vaste Dienst in de Faculteitsraad besproken. Eén van de voorstellen van de commissie behelste het opsplitsen van de formatieplaatsen in een drietal categorieën:

- 1) hoogleraren en lectoren (+25% van het totaal,
- 2) medewerkers in vaste dienst (+ 25% van het totaal) en
- 3) "doorstroomplaatsen" (+ 50% van het totaal). Een medewerker benoemd op een doorstroomplaats komt niet voor vaste dienst in aanmerking. Deze medewerker kan maximaal vier jaar in dienst blijven.

Om in aanmerking te kunnen komen voor een benoeming in vaste dienst moet men in principe lectorabel zijn. Verder moet de betrokkene gedurende minstens drie jaar elders ervaring hebben opgedaan en hij moet gepromoveerd zijn, of artikelen, rapporten e.d. hebben geschreven die naar de mening van een benoemingscommissie een vergelijkbare prestatie zijn.

INTEELT

De commissie motiveert zijn voorstel door te wijzen op het gevaar van "inteelt", indien men te automatisch in vaste dienst kan komen, hetgeen kan leiden tot een onevenwichtige opbouw van het docentencorps wat betreft leeftijd en ervaring.

De scheidslijn tussen voor- en tegenstanders van bovengenoemde voorstellen liep dwars door de twee staffacties. Volgens de tegenstanders dient het uitgangspunt voor een personeelsbeleid het aantrekken van medewerkers op grond een functiebeschrijving te zijn. Het instituut proeftijd - één van de twee gronden voor tijdelijke dienst - dient er dan voor om te onderzoeken of de kandidaat de capaciteiten heeft om de hem opgedragen taak goed te vervullen. Indien de commissie voorstelt om een aantal formatieplaatsen permanent tijdelijk te laten zijn, dan kan dit in het licht van het gestelde, alleen gemotiveerd worden door de objectieve noodzaak om bepaalde functies tijdelijk te laten bezetten (de tweede grond voor tijdelijke dienst). In dit verband kan worden gedacht aan bepaalde onderzoektaken. De invoering van dit soort doorstroomplaatsen is dus afhankelijk van de behoefte van de faculteit om een aantal formatieplaatsen volledig voor het onderzoek te bestemmen. (Dat uitgerend de Stichting voor Economisch Onderzoek een groot aantal van haar plaatsen door tijdelijke krachten laat bemannen, is dan ook niet vreemd).

Afgezien van de wenselijkheid is de praktische mogelijkheid voor invoering van dit soort plaatsen momenteel zeer gering. De faculteit wordt geconfronteerd met een dalend aantal formatieplaatsen en een groeiende onderwijstaak. Bijna alle stafleden hebben een onderwijstaak die vaak meer dan 50% van de hun beschikbare tijd absorbeert. Inkrimping van het aantal "onderwijsplaatsen" ten gunste van het aantal "onderzoekplaatsen" is dan ook niet mo-

gelijk bij het huidige formatieplaatsenbestand.

ONDERWIJSTAAK

Dit zou anders komen te liggen, indien men de doorstromers ook 50% van hun tijd aan onderwijs wil laten besteden. Hetzelfde onderwijs (propedeusegroepen, werkgroepen etc.) zal dan zowel door medewerkers in vaste- als in tijdelijke dienst gegeven worden. Indien het criterium maatschappelijke ervaring essentiële voorwaarde is voor het benoemd kunnen worden in vaste dienst (met als hoofdtaak het geven van onderwijs), dan zien wij dat feitelijk een zeer groot gedeelte van de onderwijstaak door doorstromers gegeven zal gaan worden, personen die er volgens de commissie eigenlijk ongeschikt voor zijn, want zij missen de praktijkervaring. Nu van twee dingen één. Of de doorstromers zijn geschikt voor het geven van onderwijs (hetgeen vaste dienst impliceert) of men is niet geschikt. In het laatste geval zal het overgrote deel van de onderwijstaak door medewerkers in vaste dienst gegeven behoren te worden. En wij hebben gezien dat dat niet kan.

RECHTSPOSITIE

De commissie stelt dat "het bestaande systeem, waarbij een medewerker in tijdelijke dienst na een periode van vier jaar (eventueel eerder), mits hij niet ongunstig is beoordeeld, automatisch in vaste dienst wordt benoemd, noch voor de betrokkene, noch voor de faculteit optimaal is". Voor de betrokkene betekent dit "een kans op willekeur bij de beoordeling"; voor de faculteit "een te grote kans op inteelt". De commissie, lijkt hiermee te suggereren dat er in bepaalde gevallen van onoordeelkundig personeelsbeleid sprake is geweest. Als dat waar is, kan je daar echter alleen maar uit concluderen dat de beoordelingsprocedures om benoemd te worden in vaste dienst, moeten worden verbeterd. Tegen een dergelijk voorstel van de commissie zou niemand zich hebben verzet, integendeel. Voor onze faculteit zou het een goede zaak zijn, indien gedetailleerde beoordelingscriteria vooraf expliciet zouden worden geformuleerd en de werkzaamheden ieder jaar hieraan zouden worden getoetst. Deze criteria zullen van vak tot vak misschien een ander gewicht hebben. In bepaalde gevallen kan b.v. buiten-universitaire ervaring een hoge prioriteit hebben (accountancy); voor andere vakken een lagere. Voor het invoeren van het systeem van doorstroomplaatsen blijft één - in het rapport niet genoemd argument - nog over, nl. het streven naar "flexibiliteit" in de personeelsopbouw, die een gemakkelijke aanpassing van het personeel aan herprogrammering en herstructurering mogelijk maakt. In principe zal bij inkrimping van de formatie van een leerstoel of een vakgroep de minst goed functionerende medewerker moeten af-

vloeien. Ik vermag niet in te zien, waarom dit juist de medewerkers in tijdelijke dienst moeten zijn. Deze ontwikkelingen zouden derhalve aanleiding moeten zijn om de rechtspositie van het personeel in tijdelijke dienst, die toch al zwak is, te verbeteren.

R. Knaack

MOTIE

In de faculteitsraadsvergadering van 22 september j.l. is een motie aangenomen, die de reeds genoemde bezwaren onderkent.

"De raad, onderscheid makend wat betreft een aanstelling in tijdelijke dienst in 1. een aanstelling gericht op het beoordelen van iemands capaciteiten en 2. een aanstelling in een z.g. "doorstroomfunctie", is van mening ten aanzien van categorie 1. dat

- a. uitgangspunt voor het personeelsbeleid het aantrekken van medewerkers is op grond van een functiebeschrijving,
- b. dat een aanstelling in tijdelijke dienst gericht is op het beoordelen van een medewerker van zijn onderwijs- en onderzoekcapaciteiten,
- c. dat na afloop van de tijdelijke aanstelling een vaste aanstelling dient te volgen indien aan door de faculteit gestelde beoordelingscriteria is voldaan,
- d. dat deze beoordelingscriteria expliciet worden geformuleerd door de vakgroep in het kader van het door de Commissie Normen Vaste Dienst gestelde raamwerk en in verband dienen te staan met de taakomschrijving en omstandigheden waarin de taak wordt vervuld,
- e. dat indien aan deze criteria bij voorbaat niet redelijkerwijs kan worden voldaan, geen benoeming in tijdelijke dienst mag plaatsvinden.

Ten aanzien van de hierboven genoemde categorie 2 is besloten in principe accoord te gaan met de invoering van doorstroomplaatsen (met name voor promotie-onderzoek), onder voorbehoud dat indien een onderzoek naar de consequenties hiervan voor de verdeling van de onderwijslast over de leden van de faculteit daar aanleiding toe geeft, de normen ten behoeve van de planning kunnen worden aangepast".

SEF

Tot 20 dec. op DI.+DO. van 12-2 geopend.

-WORDT LID VAN DE SEF!

via kamer 2167 of p.g.186819
g.g.S 9027

-Er zijn nog steeds uittreksels
Robinson & Eatwell verkrijgbaar!

-Bestel boeken tijdig.

studenteninkomen 90 milj. omhoog

Juist in deze tijd tussen Sinterklaas en Kerstmis valt het erg op, dat het studenteninkomen niet bijster hoog is. Als dat alleen in de decembermaand was, viel dat allemaal nog wel mee. Uit de ervaringen van de nederlandse studentenvakbonden blijkt echter een permanent financiële nood bij grote groepen van de studentenbevolking te heersen.

Trouwens ook de studentendecanen worden met een sterke toeloop op hun spreekuren gekonfronteerd. Daar blijkt, dat met een beroep moet doen op het steunfonds, dat men een lagere of zelfs in het geheel geen toelage meer krijgt, dat er problemen met de kinderbijslag zijn, of dat met hoge belastingen moet betalen. De problemen zijn in niet weinig gevallen zo groot, dat men haast blij is een lening te kunnen sluiten bij de Amro-bank (tegen 8%). Bij de ASA kan, die dan weer afgelost worden door een baantje te nemen.

De oorzaken van deze problemen, die op grote schaal voorkomen liggen in het slechte studiefinancieringssysteem, waar we nog altijd mee zitten. Een stelsel waarin de gunst en niet het recht op een beurs als uitgangspunt geldt. Bovendien is er vrijwel geen democratische controle op de vaststelling van allerlei normen, die bepalen of je één van de uitverkozenen bent of niet.

MINIMUMLIJDERS

De studenten blijken zo langzamerhand met hun inkomen nog dieper te zakken dan de zgn. 'erkende' minimumlijders. Soms bedraagt de achterstand zelfs duizenden guldens:

*Bij het bijstandminimum voor alleenstaanden ligt de maximale beurs f1475 achter, terwijl maar 3% van alle studenten een maximale beurs krijgt.

*Het minimum-jeugdloon voor bijv 20-jarigen is f788,08 schoon per maand (incl. ziekenfonds).

*Vergeleken met een studentententbudgetonderzoek van het CBS uit 1966 ligt de maximale rijksstudietoelage nu al f3296 achter bij het bedrag nodig is voor een redelijk bestaan.

We zouden nog wel meer veelzeggende cijfers kunnen noemen. Onze belangrijkste reden echter om aan te nemen, dat er wat moet gebeuren met ons inkomen, is de veel gehoorde ervaring van de studenten:

"Ik heb iedere maand geld tekort, terwijl ik gewoon leef en geen gekke dingen doe."

EXTRA HARD

De belangrijkste oorzaak van het achterblijven van de maximale beurs bij al die andere inkomens ligt vooral in het beleid van Den Haag. De prijsstijgingen zijn stelselmatig niet of onvoldoende gecompenseerd. Dat betekent, dat elke prijsstijging extra hard aankomt. Ook de berekening van het ouderlijk inkomen waarbij je een beurs krijgt, geschiedt op basis van normen, die onvoldoende worden bijgesteld. Nu heb je recht op een max. beurs, als je ouders een inkomen van f15.050,- of minder verdienen, je

Klein kreeg in Groningen een Zuidlaarder Bol aangeboden, onder het mom: 'Een bol zonder krenten is als onderwijs zonder centen'. Zorgelijk hoeft hij daarom toch niet te kijken? Juist in Groningen heeft men f90 miljoen voor hem bezuinigd.

krijgt minder dan een maximale beurs als je ouders meer krijgen en niks meer, als het ouderlijk inkomen hoger is, dat f34.000,-.

Wanneer we zeggen, dat de normen onvoldoende zijn bijgesteld, dan bedoelen we, dat het bedrag, dat de ouders voor hun eigen levensonderhoud mogen reserveren, niet met 11% had moeten worden opgetrokken. Maar met de stijging van het loonindexcijfer (17,2%). De huidige optrekking betekent namelijk, dat de jaarlijkse inkomensverbetering van de ouders voor een belangrijk deel moet worden gebruikt als prijscompensatie voor de toelage van het kind. Hieruit kan men begrijpen, dat de studentenvakbonden vaak te maken krijgen met mensen, die thuis ruzie hebben gehad over de vraag wie welk deel van de achterstand moet betalen.

Een tweede gevolg van de slechte aanpassing van deze normen is, dat de grens van het ouderlijk inkomen waarbij men een beurs krijgt nu relatief veel lager is komen te liggen, dan in het verleden. Hierin zou een oorzaak kunnen liggen van het feit, dat het aantal studenten absoluut is gedaald dit jaar.

Een derde gevolg van een juiste aanpassing van de beurstoekenningsnormen is, dat niet alleen het aantal beurzen omhoog gaat, maar dat ook voor mensen, die geen volledige toelage hebben, de beurs groter wordt.

ACHTERUIT

Eigenlijk zou het huidige studiefinancieringsstelsel moeten worden vervangen door een ander.

Zo heeft Staatssecretaris Klein een voorstel voor een nieuw stelsel gedaan waarin iedereen een basisbeurs (2500) zou krijgen (ipv. kinderbijslag) en aanvullend een beurs en rentedragende lening tot f7000,-. De verhouding tussen deze laatste twee wordt daarbij bepaald door het ouderlijk

inkomen, maar daarbij zij aangetekend, dat beurs en basisbeurs samen niet boven de f5000 mogen komen. Klein gaat er bij zijn stelsel vanuit, dat de totale studiefinancieringspot niet mag worden uitgebreid. Het is zelfs gebleken, dat het plan-Klein de regering een bezuiniging van enkele tientallen miljoenen guldens oplevert.

Inmiddels is -ook door het LOG-aangetoond, dat Klein's voorstel voor vrijwel alle studenten een achteruitgang betekent. De berekeningen hierover, die o.a. aan de Tweede Kamer zijn aangeboden, hebben ertoe geleid, dat verschillende Kamerleden verontrust aan Klein hebben gevraagd of de LOG-berekeningen juist zijn. Bovendien blijkt de overheveling van de kinderbijslag naar de studiefinanciering voor de werkgevers een voordeel op te leveren, ten koste van de werknemers (in de premiesfeer). Reden waarom de vakbeweging ook al minder enthousiast geworden is, dan in haar eerste reacties. Voeg hierbij, dat vanuit EEG-kringen wordt aangestuurd op een uniform studiefinancieringsstelsel, en het wordt duidelijk, dat het plan Klein althans voorlopig niet zal worden ingevoerd. Overigens hebben de grondraden besloten meer aandacht te besteden aan het zelf ontwikkelen van nieuwe toelagelstelsels. De bedoeling van de ASVA is om in het voorjaar hierover een brochure uit te geven (waarin natuurlijk ook uitgebreid zal worden ingegaan op het plan Klein). In die brochure zal getracht worden verder te bouwen op de rijke traditie van de studentenbeweging op dit punt (SVB-cahier, LOGnota's over f1000,- en Externe demokratisering enz.).

OPLOSSING

Tegelijkertijd is de belangrijke conclusie getrokken, dat het niet mag blijven bij discussies over allerlei plannen. Welk voorstel er ook zal komen; het duurt nog zeker enkele jaren voor het kan worden ingevoerd. De eerste taak voor de studentenvakbonden is om te trachten de huidige problemen op te lossen. Daarbij

spelen de volgende belangrijke politieke overwegingen een rol:

a. Welk stelsel ook zal worden gekozen; één ding zal daarin centraal staan. Ook studenten hebben recht op een goed inkomen tijdens hun studie, dat tenminste ligt op de hoogte van het bijstandsmimum. Het zou momenteel financieel gunstiger zijn voor een student in de bijstand te lopen, dan te studeren. Dat hier sprake is van een grove onderschatting van het belang van het onderwijs zal duidelijk zijn.

b. Of mensen nu studieloon, het plan Klein, het huidige toelagenstelsel of welk plan ook voor ogen hebben als ideaal; dat kan geen reden zijn voor de studentenvakbonden nu geen inkomenseisen te stellen.

c. Ook de crisis mag geen studenten-aktie op dit moment in de weg staan. Ons inkomen blijkt duidelijk tot de laagsten te behoren en de regering kan haar streven naar spreiding van inkomen hier waarmaken.

d. Uitgangspunt tot verbetering van onze huidige inkomenspositie is het bestaande beurzenstelsel. D.w.z. dat ieder principieel nieuw element in de eisen nog zal ontbreken. Omgekeerd dient het grootst mogelijke verzet te worden aangetekend tegen de sluipende invoering (ook door Klein) van rentedragende leningen. Eerst dienen de betrokkenen en de 2e Kamer zich hierover uit te spreken.

e. Voorwaarde voor verbeteringen is in elk geval de uitbreiding van de middelen die de overheid ter beschikking stelt. Niet alleen beursstudenten blijken in nood te zitten, maar ook de kinderen van zgn. rijke ouders. Een grotere onafhankelijkheid van de ouders is voor velen een absolute noodzaak en daarvoor is meer geld nodig.

DAT GELD IS ER! Door de utrechtse grondraad is ontdekt, dat de afdeling rijksstudietoelage 90 miljoen heeft teruggestort naar de schatkist in Den Haag de afgelopen twee jaar. Een enorm bedrag, dat wel op de begroting stond.

Door het uiterst nauwkeurig interpreteren van allerlei toekenningsnormen heeft zo een fikse bezuiniging plaatsgevonden. Het felst mogelijke protest is op zijn plaats tegen dit afknijpen van de laagstbetaalden. Het geld is er, we moeten het alleen wel zelf halen.

conclusies

Natuurlijk zijn er nog veel meer dingen op te merken dan hierboven is gedaan over de inkomenssituatie van studenten. Toch kan hier al een oproep gedaan worden, dat iedereen zich inzet om hogere uitkeringen te bewerkstelligen. Daartoe heeft het LOG besloten een inkomensaktie te voeren onder de volgende eisen:

- * Ook voor studenten een wettelijk vastgelegd recht opeen goed inkomen.
- * Daarom: f600 nu voor prijkscompensatie & structurele verbetering.
- * geen belasting op beurzen.
- * grotere onafhankelijkheid van de ouders.
- * geen rentedragende leningen.
- * uitbreiding van de studie financieringspot.

Tevens zullen discussiebijeenkomsten en vergaderingen worden belegd. Daaraan zal echter nog ruimschoots aandacht worden besteedt. in Folia enz.

Ferd Crone
voor de Aktiegroep Economen.

Eén van de belangrijkste punten van de faculteitsraad van 3 november jl., betref de eisen, aangaande de wiskundekennis, die de faculteit zou moeten stellen aan colloquium-doctum mensen (dat zijn mensen zonder V.W.O. - of een gelijkwaardige opleiding) en Wiskunde I-deficiënten (mensen zonder W-I in hun eindexamen pakket). Onze faculteit is de enige in het land die de W-I-deficiënten slechts een deel (60%) van wiskunde I laat bijspijkeren tijdens de propedeuse (via een zgn. bijscholingscursus). De vereiste wiskunde-kennis is terecht afgeleid van de wiskunde die men in het verdere verloop van de studie nodig heeft. De faculteitsraad besloot de wiskunde eis niet te verhogen.

Er school echter een addertje onder het gras. De heer Verburg (EFB) kwam met het voorstel de bijscholingscursus voor W-I-deficiënten af te schaffen. Dit zou betekenen dat het voor deze mensen vrijwel onmogelijk zou worden economie te gaan studeren.

Geukkig toonde een meerderheid van de raad zich wijzer: De principiële kwestie die op de achtergrond meespeelde is of het steeds verder opvoeren van het wiskundige karakter van de studie op alle nivo's en de daaruit voortvloeiende verhoging van de gestelde eisen voor aankomende studenten, wel de gewenste verhoging van het nivo van de wetenschapsbeoefening met zich meebrengt. Dit wordt vooral twijfelachtig wanneer men het plaatst tegen de achtergrond van de machteloosheid van de

economen in de huidige economische crisis.

Een ander belangrijk punt betrof de richtlijnen voor de herprogrammering, d.w.z. de manier waarop de faculteiten een nieuw studieprogramma moeten gaan ontwerpen (voor 4 of 5 jaar). De faculteitsraad sloot zich aan bij de, van vele kanten n-ar voren gebracht kritiek, dat de informatie die de staatssecretaris vraagt, veel te gedetailleerd is. Te gedetailleerd omdat de staatssecretaris van de 2e Kamer alleen de bevoegdheid tot "marginaal toetsen" heeft gekregen, d.w.z. hij mag zich niet met de inhoudelijke kant van de voorgestelde programma's bemoeien.

Herprogrammering.

De fractie van de Aktiegroep Economen is van mening dat de herprogrammering zal moeten plaatsvinden op basis van de ervaringen die er met het huidige programma zijn. Vooral in propedeuse en kandidaats valt er veel te verbeteren en het lijkt daarom onmogelijk om in minder dan 5 jaar een behoorlijk studieprogramma te verwezenlijken.

Navordering

Als laatste punt van deze "rond/uit" : de navordering. De faculteitsraad nam met algemene stemmen een door de Aktiegroep ingediende motie aan, waarin geïnterpreteerd wordt tegen het feit dat staatssecretaris Klein, ondanks zijn destijds gedane belofte, is overgegaan tot de invordering van de promesses (schuldbekentenissen die de invordering van de in de tijd van de f 1000,- boycot opgelopen schuld aan collegegelden uitstelt tot na de studie). Invordering nu zou veel mensen in grote financiële moeilijkheden brengen. Op dit punt was de raad niet "klein" te krijgen. Tot de volgende keer.

Rob Kerstens
studentlid D.B.

suriname

Over dit onderwerp wordt, momenteel in het kader van het vak "economie der minder ontwikkelde gebieden" een werkcollege gehouden o.l.v. H.E. Chin. In juli van dit jaar kwam de werkgroep voor de eerste bespreking bijeen. De werkwijze is, dat een ieder een werkstuk maakt. Vervolgens wordt dit in de groep besproken, waarna een definitieve versie volgt waarin de kritiek van de overige leden is verwerkt.

De belangstelling van de leden ging in het bijzonder uit naar de sociaal-economische ontwikkeling in Suriname tot nu toe en de mogelijke wegen die deze ontwikkeling kan ingaan.

Gezocht zou worden naar die factoren die de ontwikkeling van Suriname belemmeren, dan wel bevorderen. Hierbij zou worden geprobeerd zoveel mogelijk aspecten van deze ontwikkeling te belichten, zodat de werkstukken bij elkaar gevoegd een overzicht van de surinaamse economie en haar ontwikkeling konden geven. Een voordeel is dat naast de economen ook sociaal-geografen, een socioloog en een antropoloog, aan de werkgroep deelnemen. De werkgroep is van mening dat - in het bijzonder voor ontwikkelingslanden - de benadering van de politieke economie de meest zinvolle werkwijze is. Dat betekent onder meer

dat bestaande nationale en internationale machtsverhoudingen een wezenlijk onderdeel van elke analyse van Suriname zullen moeten uitmaken.

De eerste twee bijeenkomsten van de werkgroep in het najaar waren gewijd aan de discussie met de auteurs van een aantal artikelen in het suriname-nummer van het tijdschrift "Beleid en Maatschappij". Na deze inleidende bijeenkomsten is overgegaan tot een bespreking van de door de leden voorbereide werkstukken. Deze werkstukken waren door de deelnemers aan de hand van eigen literatuuronderzoek en waar mogelijk door contacten met deskundigen op de verschillende onderzoeksgebieden opgesteld. De meeste werkgroepleden hebben de ervaring opgedaan dat het verzamelen van enigszins uitgebreide en betrouwbare, resp. nauwkeurige gegevens erg moeilijk is.

Een aantal werkstukken beschrijft en analyseert: ontwikkelingshulp, werkloosheid, de mogelijkheden van coöperaties en het vakbondszwezen. Daarnaast worden de belangrijkste-economische sectoren, landbouw, bosbouw en mijnbouw besproken. In de komende aflevering van Rostra zal een overzicht worden gegeven van de bevindingen van de werkgroep.

nieuwe paden in het doctoraal

Bij drie doctoraalkvakken wordt in het tweede blok in min of meerdere mate afgeweken van de gangbare onderwijsvormen: hoorcollege voor het klein tentamen en werkcollege voor het groot tentamen in de vorm van referaten over literatuur. Deze vakken zijn Externe Organisatie (groot), Macro-economie (klein) en Inleiding Burgerlijk recht Handelsrecht en Sociaal-economisch recht. Dit laatste vak is eigenlijk een kandidaatsvak maar het kan, plus aanvulling, ook gelden voor een doctoraal klein tentamen. Aangezien in het doctoraal, vooral bij kleinere tentamens en bij de A- en B-vakken, nog sterk wordt vastgehouden aan het oude stramien, lijkt het mij belangrijk enige informatie te geven over de alternatieve opzet van de drie genoemde vakken. Hopelijk worden ook bij andere vakken initiatieven in deze richting ontplooid.

recht

Voor het tweede blok heeft de vakgroep Recht een onderwijsproject georganiseerd over "Prijzenrecht: rechtsregels voor prijsafspraken". Dit project heeft als doelstelling dat het verkrijgen van juridische kennis en juridisch inzicht en het kunnen toepassen van juridische begrippen op feitelijke situaties geschiedt door het zelf formuleren en ook oplossen van juridische problemen. Grote nadruk zal komen te liggen op de kritische participatie en zelfwerkzaamheid van de studenten en op oefeningen in het maken van verslagen en samenvattingen van literatuur. Ook onderzoek speelt bij dit project een rol maar het is ondergeschikt aan het onderwijs.

Volgens de vakgroep en de Onderwijscommissie moet een aantal voorwaarden vervuld zijn, wil het project vruchten afwerken.

- de groep moet vrij homogeen van samenstelling en niet te groot zijn;
- aangezien afwezigheid van deelnemers de voortgang van het project frustreert, moet een participatienorm gehanteerd worden;
- de docent moet een coördinerende en stimulerende rol vervullen;
- het project moet minstens twee keer geëvalueerd worden.

Het onderwerp van dit project is het prijzenrecht, in de zin van rechtsregels voor prijsafspraken. Hierbij wordt ook bekeken welke instanties bevoegdheden hebben om invloed uit te oefenen op prijsafspraken en op rechtsregels voor prijsafspraken. Nadere afbakening van het onderwerp zal tijdens het project plaatsvinden.

Maandag 24 november was de eerste bijeenkomst voor dit onderwijsproject. Het aantal ingeschrevenen viel nogal tegen: 9 studenten. De opzet van het project is gezamenlijk doorgesproken en er zijn afspraken gemaakt. De club is in groepjes van 2, 3 man opgesplitst, waarbij iedere groep voor een drietal

producten gaat onderzoeken waar de bevoegdheden liggen en welke rechtsnormen gehanteerd worden. Deze onderzoeksfase loopt tot eind januari. Daarna volgt de studiefase waarin o.a. de werkstukken geschreven worden. Een eind verslag wordt gemaakt in de afrondingsfase (laatste twee weken).

In de komende Rostra's zal verslag gedaan worden van de voortgang en de resultaten van dit onderwijsproject.

ext. organisatie

In het tweede blok zal een werkcollege worden georganiseerd als onderdeel van het groot tentamen. Het werkcollege staat onder leiding van Drs. R. de Lange. Voorwaarde tot deelname is het met goed gevolg afgelegd hebben van het klein-tentamen. Het ligt in de bedoeling dat tijdens het werkcollege na een korte introductie een aantal bedrijfstak- en ondernemingsstudies wordt verricht. Het zwaartepunt ligt daarbij op de ontwikkeling van de externe organisatie, die mede in verband wordt gezien met de industriepolitiek van de overheid.

Van deelnemende studenten wordt een grote eigen bijdrage in de tot standkoming van het onderzoek verwacht. Nadere inlichtingen en intekening bij W. Schoulenorp, kr. 3310 en vanaf 14 januari ook bij R. de Lange. Bij afwezigheid gaarne contact opnemen met Mevr. Langenberg op het secretariaat.

macro

Verleden jaar liep een aantal studenten die het hoorcollege voor het klein tentamen volgden, met het plan rond om het hoorcollege meer het karakter te geven van een werk- en discussiecollege. Dit plan is slechts gedeeltelijk tot uitvoering gekomen. Naast de hoorcolleges werden door de staf extra colleges georganiseerd, waarin over verschillende rapporten van de regering, het Centraal Planbureau e.d. gediscussieerd kon worden.

Aan enkele belangrijke wensen van de studenten werd echter niet tegemoet gekomen. In het hoorcollege werd nauwelijks een relatie gelegd tussen de verschillende investeringstheorieën (het onderwerp toentertijd) en de actuele economische problemen.

Ook was er geen gelegenheid om een deel van de literatuur te vervullen voor de deelname aan een werkgroep. Het belangrijkste bezwaar tegen de extra discussiecolleges was dat ze los stonden van (de vereisten voor) het klein tentamen.

Dit jaar is wederom een groepje studenten bijeengekomen om te ijveren voor een andere opzet van het klein tentamen. Bij dit groepje leven ongeveer dezelfde ideeën als in het vorig jaar. Men heeft ernstige kritiek op het en-

cyclopedische karakter van het klein tentamen (een overzicht van de verschillende deelgebieden van de Macro-economie) alsmede op het gebrek aan samenhang tussen de onderdelen van het klein tentamen (hoorcollege, onderdelen van het literatuurpakket). De voorkeur gaat uit naar een werkgroep die zich bezighoudt met een, met betrekking tot de huidige situatie, relevant macro-economisch onderwerp, met daaraan gekoppeld de mogelijkheid om een deel van de literatuur aan het onderwerp te besteden. Als onderwerp is uit de bus gekomen de stagnatieproblematiek, in het bijzonder het werkloosheidsaspect. Wat betreft de benadering van deze problematiek vielen twee groepen te onderscheiden. Een groep wilde zich richten op de relatie tussen de macro-economische theorie(ën) en de feitelijke ontwikkeling van de laatste tijd. De andere groep gaf de voorkeur aan een vergelijking van de verschillende stagnatietheorieën, inclusief hun vooronderstellingen en hun verbindingslijnen met meer-omvattende theorieën. De twee groepen waren van mening dat beide benaderingen in één werkgroep hun plaats kunnen vinden, dat juist hun 'ontmoeting' verhelderend kan werken op het inzicht in de stagnatie(werkloosheids)-problematiek.

Na aldus de opzet en het onderwerp bepaald te hebben, is besloten om te pogen toestemming van de staf te krijgen voor dit plan.

Op 24 november was een besprekingscollege voor het klein en groot tentamen. Spoedig werd duidelijk dat er niet veel te tornen viel aan de (verplichte) literatuur voor het klein tentamen. Als tegemoetkoming aan de verlangens van de studenten kwam Driehuis met het plan om het college te wijden aan een actueel onderwerp, in de vorm: eerste uur hoorcollege en tweede uur discussie. Driehuis zag weinig heil in een referatensysteem bij het college, zoals een aantal studenten voorstelden. Hij verklaarde dat natuurlijk iedereen een referaat mag schrijven, waaraan op het tentamen ook wel aandacht geschonken zal worden, maar zo'n referaat kan niet een deel van de literatuur vervangen.

Dit is de stand van zaken begin december. Net als vorig jaar geeft de staf weinig ruimte aan studenten die op een andere manier in de macro-economische problematiek willen duiken. Hoewel het groepje studenten doorgaat met zijn pogingen om alsnog deze ruimte te krijgen, ziet het er naar uit dat ook dit jaar de studenten weer in hun uppie de literatuur zitten door te worstelen.

Met betrekking tot het groot tentamen kwam Driehuis op het hierboven genoemde besprekingscollege ook met een aantal voorstellen. Tijdens het tweede blok is er een werkcollege over werkgelegenheid. Dit onderwerp wordt verdeeld in 8 deelonderwerpen, waarbij voor 7 daarvan individuele referaten gemaakt moeten worden. Het achtste deelonderwerp is de toetsing van modellen, gericht op de verklaring van de huidige werkloosheid (b.v. jaargangenmodel van Tjan en Den Hartog) aan de hand van een nog nader te bepalen bedrijfstak. De toetsing wordt uitgevoerd door een klein groepje studenten die aan het werkcollege deelnemen.

Voor het derde blok hebben Driehuis en zijn medewerkers een werkcollege in de vorm van een soort onderzoeksproject in gedachten. Nadere berichtgeving hierover zal waarschijnlijk volgen.

H.V.

VOORHAVEN

CREATIEF REGENTENDOM?

De nu in de landelijke publiciteit gekomen kwestie van een 'Voorhaven' in IJmuiden/Velsen heeft al een zeer oud verleden.

Het reeds meer dan 10 jaar geleden geïnitieerde plan is over en weer becommentarieerd door een stapel van rapporten, welke rapporten soms een uiterst dubieuze waarde hebben, daar meer naar uitkomsten toe werd geschreven, dan objectief werd onderzocht. De partijen lagen vrij snel duidelijk tegenover elkaar. De gemeente Amsterdam als een der weinige voorstanders en IJmuiden/Velsen, Beverwijk en Haarlem en nu zeer recent Gedeputeerde Staten van Noord-Holland als tegenstanders. De beslissingsbevoegdheid ligt echter in Den Haag.

De voorhaven heeft in technische zin de navolgende consequenties:

*het doorbreken van de zuidpier te IJmuiden,

*het maken van een dam, welke samen met een stukje overblijvend pier het havencomplex insluit,

*het verzorgen van faciliteiten voor, vrnl., containers, ertsen en olie,

*het uitbaggeren van de vaargeul.

En buiten deze zijn er nogal ingrijpende structurele gevolgen.

GROEI

'Groeï' was tot laat in de zestiger jaren het motto. Deze groei zou de basis zijn voor een verhoogde welvaart en een verdergaande nivellering der inkomens. Daar kon alleen een door de groei gekreëerd surplus voor dienen aangezien natuurlijk niemand de dupe mocht worden.

Door de Omslag in de economie en de al langzaam veranderende mentaliteit (denk aan de 'neo-retour au nature!') werden de middelen ter verkrijging van de groei en de uit de groei voortvloeiende gevolgen, ter discussie gesteld.

Hoewel de voorhaven een enorme investering is en nauwelijks in zijn geheel overzien kan worden is zij toch maar een onderdeel van de (kunstmatige?) poging om Amsterdam niet alleen zijn oude handelspositie terug te geven maar er bovendien nog een industrie-functie bij te krijgen. De nu onderhanden zijnde verbreding van het Asd.-Rijnkanaal voor duwvaart, wordt in bepaalde termen al gebruikt in de discussie aangezien dit project zonder voorhaven onrendabel dreigt te worden.

Het getouwtrek om Schiphol (vijfde baan, afbouw en nieuw vliegveld inde Markerwaard) dient ook in het licht van bovenstaande beschouwd te worden.

Het amsterdamse economische leven is ook niet onaangetroffen gebleven door de recessie. Zij wordt zelfs zeer sterk gevoeld, daarbij nog geplaagd door enkele structurele problemen.

Voor de havenactiviteiten zijn hier een voorbeeld van. De verantwoordelijke bestuurders van Amsterdam (toenmalige en huidige) zien de economische groei als oplossing voor deze problemen. Deze groei dient gerealiseerd te worden door een verhoging van de havenactiviteiten en het aantrekkelijker maken van Amsterdam en omgeving, voor de industrie. Een essentieel punt hierin, is de om deze redenen bepleite voorhaven.

PROBLEMEN

Om terug te komen op de problemen van Amsterdam; deze zijn, vreemd genoeg, het beste aangegeven in een rapport van de gemeente Velsen. Dit rapport *) één der vele in de discussie over en weer, komt tot de navolgende redenen waarom Amsterdam een voorhaven zou bepleiten:

*het veilig stellen voor de toekomst van de positie van de haven van Amsterdam,

*het stimuleren van de werkgelegenheid in Amsterdam,

*het bevorderen van de industrialisatie in het Noordzeekanaalgebied,

*Nederland doen beschikken over een tweede diepzeehaven voor mammoetschepen (naast de Nieuwe Waterweg)

Hoewel deze punten tamelijk globaal zijn is hetgeen er echter schuilt zeer ingrijpend. In diverse publicaties *) bijvoorbeeld wordt er al rekening gehouden met een strook industriegebied langs het Noordzeekanaal van Velsen tot Amsterdam, o.a. inhoudende twee extra raffinaderijen en aansluitende petrochemische industrie. De oorspronkelijke functie van handelsstad wordt prijsgegeven. (Of dit een verstandige keuze is valt nog te bezien; denk aan rapport Lambooy!).

VOLUMNEUS

In nauw verband hiermee staat het stimuleren van de werkgelegenheid in Amsterdam. Alleen het bouwen van de voorhaven heeft tot gevolg dat de werkgelegenheid verlegd wordt naar IJmuiden. In industrialisatie wordt, onder andere, de oplossing van de werkgelegenheidsproblematiek gezien.

Er mag echter op gewezen worden dat IJmuiden te kampen heeft met een gespannen arbeidsmarkt en een groot huizengebrek. De nieuw gecreëerde banen (à raison van f150.000,- per stuk!!!) moeten dus door forensen bezet worden.

Deze arbeidsplaatsen zijn echter ook nog niet allen zeker. Het recentste rapport (comm. Zeehavenoverleg) dateert van begin '75. én houdt in zijn voorspellingen en schattingen nog geen rekening met de energie- en de economische crisis. Hoewel men uit de opdracht aan de comm. Zeehavenoverleg onder andere kan lezen dat er nu eindelijk licht gebracht moet worden in het geharrewar rond de financiën betreffende de voorhaven (investeringen, baten, lasten), blijken de uitkomsten van deze volumneuze rekenpartij dermate arbitrair te zijn, dat met evenveel grond van reden beweerd kan worden dat het project winst of verliesgevend is. (Denk bijv. eens aan de steeds weer veranderende vervoersprognoses m.b.t. Schiphol!).

MILIEU

Hoewel een van de meest ingrijpende gevolgen het milieu betreffen, wordt daar bijzonder weinig aandacht aan geschonken. Het woongebied Velsen/IJmuiden, nu aan één kant begrensd door

zwaar vervuilende industrie (o.a. Hoogovens, van Gelder) zou door de bouw van een voorhaven onaanvaardbaar zwaar belast worden. De voorhaven is namelijk westelijk van IJmuiden gesitueerd zodat, rekening houdend met de overheersende windrichting de stof- en geluidsoverlast voor een onaanvaardbaar woon-, werk- en leefmilieu zullen zorgen.

Ook de infrastructurele benodigheden zullen zeer zeker hun effecten op het milieu hebben. Denk bijvoorbeeld aan het feit dat de plannen betekenen dat er 100 vrachtwagens per uur en 25 goederentreinen (bestaande uit 30/40 wagons) iederenacht (!) dwars door een dichtbevolkt woongebied zullen gaan. Dit lijkt niet alleen volkomen onzinnig, dit is het ook.

Voordat Amsterdam op voorlopig nog zwakke gronden de voorhaven probeert door te drukken, moet zij zich wel realiseren wat voor gevolgen dit kan hebben. (Denk in dit verband aan de gemeenteraad van Utrecht die de huidige gevolgen van het plan-Hoog Catharijne bij de aanvaarding ervan niet kon overzien.)

Zij kent zich allereerst eens te gaan bezinnen op vragen als:

*wat zijn de problemen van Amsterdam precies? Dit naar aard en oorzaak. (vb.: men spreekt over problemen 'in de haven' zonder ergens te stellen waar die problemen dan liggen. Hierdoor is het niet mogelijk doelgerichte oplossingen te zoeken.)

*is een voorhaven de oplossing voor de problemen van Amsterdam?

*is er naar alternatieven gezocht?

ONAAANVAARDBAAR

Tot slot nog een laatste citaat uit het rapport van Velsen waar wij mee kunnen instemmen. Opmerkingen tussen haakjes zijn van onze zijde.

"Op grond van vorenstaande overwegingen achtte het gemeentebestuur van Velsen de aanleg van een voorhaven uit economisch oogpunt niet verantwoord (vb.: door te laag ramen investeringen een te gunstig beeld van rente en afschrijvingen, een te laag inflatiepercentage, sterke overschatting maatschappelijke baten, te weinig gefundeerd en te optimistisch

beeld van de te verwachten goederen-overslag) en uit oogpunt van planologie en milieuhygiene onaanvaardbaar. (vb.: *verzwarende en toenemende spanning op arbeidsmarkt van Velsen en Zuid-Kennemerland, *onoplosbare problemen op de woningmarkt te Velsen en Zuid-Kennemerland, ernstige aantasting leefmilieu van Velsen, Zuid-Kennemerland en rond het Noord-zeekanaalgebied: w.o. stofhinder, lawaai-overlast, aantasting recreatie, bedreiging waterwingebieden, aantasting landschappelijke en biologische betekenis van het duingebied.) "

pvh js

*) comm. Zeehavenoverleg

*) 'Amsterdam wil voorhaven, maar Velsen ziet het anders.' - van het gemeentebestuur Velsen.

leraren~congres

lesbrieven als aanzet tot een nieuwe aanpak

Op 14 november werd in het konferentieoord Woudschoten een kongres gehouden van leraren ekonomie uit het middelbaar onderwijs. Aanleiding tot de bijeenkomst vormde een eerder gepubliceerde brochure, genaamd "Appels en Peren", waarin de wiskundige aanpak van het ekonomie-onderwijs op de korrel werd genomen. Het doel van de konferentie was om te komen tot het opzetten van een alternatief lesprogramma. Op het kongres werden een aantal belangrijke besluiten hiertoe genomen.

Als invalshoek voor een nieuw lesprogramma koos men voor het opzetten van een systeem van lesbrieven. Onderwerpen als werkloosheid, multinationals, de club van Rome e.d. kunnen elk als een afgerond geheel behandeld worden. Geleidelijk kan men zo trachten te komen tot een programma, dat de essenties van de ekonomie beschrijft.

Het aanbieden van een compleet alternatief programma werd op de bijeenkomst van de hand gewezen. Een dergelijke omschakeling ineens is niet realistisch, gezien de bestaande verhoudingen binnen het ekonomies onderwijs. Het stempel van de groep Heertje rust te zwaar op het ekonomies programma. Vanuit deze groep worden ook de examenopgaven voorbereid en geredigeerd. Vanzelfsprekend is verandering van het onderwijs uitgesloten zolang de examenopgaven in essentie hetzelfde blijven.

Bij de lesbrieven ligt dat anders. Examinering van dergelijke thema's is mogelijk op de schoolonderzoeken. Zoals wellicht bekend is hebben die de plaats ingenomen van de vroegere mondelinge examens. In die onderzoeken zijn de leraren vrij hun eigen lesstof te toetsen via opgaven die zij zelf opstellen. De ervaringen die met de examinering van de lesbrieven worden opgedaan kunnen verwerkt worden in de brieven zelf, zodat geleidelijk een dergelijke behandeling van de onderwerpen kan ontstaan. De benadering van de diverse thema's in de lesbrieven zal vanuit een meer historische visie moeten gebeuren. Ook zal meer aandacht moeten worden besteed aan de verschillende theorieën, die over de diverse onderwerpen bestaan en aan de historische periode waarin dergelijke visies zijn ontwikkeld. Leerlingen krijgen zo een beter besef van de relativiteit van de huidige visie op de ekonomie.

Om het systeem van lesbrieven evenwichtig op te bouwen, heeft men binnen de landelijke werkgroep voor het ekonomie onderwijs (LWEO) een zestal regionale werkgroepen opgericht. Elk van deze groepen zal lesbrieven opstellen, zij het dat er een taakverdeling moet komen met betrekking tot de onderwerpen. Alle lesbrieven zullen bij het LWEO ondergebracht worden, zodat een ieder gebruik kan maken van de resultaten van andere regionale groepen.

Tot slot besloot het kongres meer aandacht te gaan besteden aan de examenopgaven. Alle leraren werden verzocht de opgaven, die zij voor hun eigen schoolonderzoeken opgesteld hadden op te sturen naar het LWEO, zodat ook anderen deze kunnen gebruiken. Vanuit de regionale werkgroepen wil men voorts examenopgaven geformuleerd zien, die bij de examencommissie van het centraal schriftelijk ingediend kunnen worden. Want alleen via beïnvloeding van het centraal schriftelijk krijgt het ekonomie-onderwijs de mogelijkheid zelf te veranderen.

Secretariaat LWEO: Verlengde Nieuwstraat 9 b, Groningen, tel. 050-137652.

Regionale contactpersoon: R. Klein, Krommenie, tel. 075-285877.

Fons Vernooij

FR besluiten

Besloten wordt de applicatiecursus voor W-1 deficiënten ook in het studiejaar 1976/1977 te geven. Voor juli 1976 zal opnieuw bekeken moeten worden of deze cursus zal worden gecontinueerd.

Ten aanzien van het colloquium doctum wordt na advies van de onderwijscommissie besloten het alternatief 2 van het voorstel van Slijpe te aanvaarden. Dit houdt in, dat eerst beoordeling plaatsvindt op grond van de algemene geschiktheid voor de studie, Engels en Wiskunde (op entree-niveau van de bijscholingscursus). Bij gunstige beoordeling mag de applicatiecursus Wiskunde-I worden gevolgd, waarna - indien het bijbehorende onderzoek met goed gevolg is afgelegd - de colloquium doctum procedure officieel kan worden afgehandeld.

De Commissie Evaluatie Kandidaats zal voor wat betreft de wetenschappelijke staf naast de heren Boukema, Koster en Van Slijpe worden uitgebreid met een vertegenwoordiger van de vakgroep micro ekonomie en een van de vakgroep macro. Daarnaast zullen 4 studentleden zitting hebben in deze commissie.

Motie aangaande INVORDERING PROMESSES: gericht aan Staatssecretaris Klein en de Vaste Kamercommissie voor O&W.

De studenten, die in het studiejaar 1973/1974 gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid het collegegeld per promesse te betalen, hebben een incasso cheque thuisgekregen met het verzoek binnen twee maanden te betalen. In geval van onvermogen kan de student een rentedragende lening à f 500,- afsluiten bij één van de banken, uiteraard tegen de normaal daarvoor geldende rentepercentages. Deze handelwijze is in strijd met de belofte, die Staatssecretaris Klein in 1973 aan de Tweede Kamer heeft gedaan, n.l. dat niet met invorderen zou worden begonnen, voordat een nieuw stelsel van studiefinanciering zou zijn gerealiseerd. Dat nieuwe stelsel is er niet.

De tentamens worden 's avonds afgenomen. Voor de herhalingen kan men deelnemen aan de herhalings-toetsen van de dagopleiding. Evenals voor de Propedeutische fase berust de verantwoordelijkheid voor

de kandidaats-avondopleiding bij de commissie-avondopleiding.

In het eerste blok van dit jaar wordt, gezien het aantal studenten, alleen het vak Makro-ekonomie gedoceerd.

Doordat de promesses nu toch betaald moeten worden, komen veel studenten in financiële moeilijkheden. Dit is bovendien vooruitlopen op één van de elementen van het nog niet in het Parlement behandelde plan Klein:n.l. rentedragende leningen als vorm van studiefinanciering.

Terwijl de discussie en de besluitvorming omtrent dit plan helemaal nog niet afgerond zijn, gaat Staatssecretaris Klein reeds over tot gedeeltelijke invoering van zijn stelsel.

De Faculteitsraad van de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, in vergadering bijeen op 3 november 1975 protesteert tegen deze gang van zaken en is van mening, dat de promesses omgezet moeten worden in renteloze leningen.

Bij Koninklijk Besluit van 19 juni 1975 is Dr. M. J. Ellman benoemd tot gewoon lektor in de Economie van de Centraal Geleide Volkshuishoudingen

Bij Koninklijk Besluit van 10 juli 1975 is Dr. H. van der Weel benoemd tot gewoon lektor in de Bedrijfs-Huishoudkunde.

Voor de dagopleiding hebben zich ca. 130 eerstejaars aangemeld; voor de avondopleiding 110 en 30 studenten voor de kandidaatsopl.

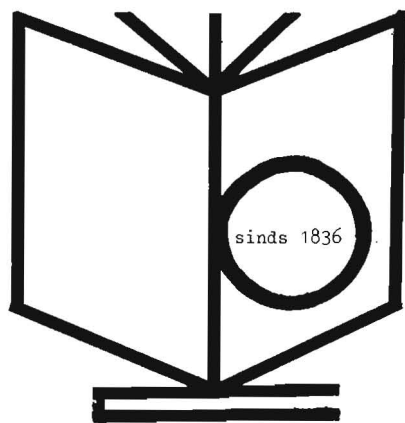
De raad heeft het principebesluit genomen, dat in de kandidaatsfase voor elk vak tijdens het blok evaluatiebijeenkomsten moeten worden gehouden. De kandidaatsraad zal hieromtrent een concreet voorstel uitwerken.

Ten aanzien van de kandidaatsavondopleiding is besloten tot een studieopzet, waarbij in principe de cursusduur is gesteld op tweemaal de cursusduur van de dagopleiding. De verplichte vakken zullen, indien het aantal studenten daartoe aanleiding geeft, eenmaal per jaar worden gedoceerd.

brinkman's

boekhandel

IN HET MAUPOLEUM

2^e ETAGE

Jodenbreestraat 23

kamer 2386 tel. 5254024

K.Marx - OVER GODSDIENST, STAAT EN HET JOODSE
VRAAGSTUK

Artikelen uit het 'Deutsch-Franzö-
sische Jahrbücher' met een inleiding
van Joop Wolff. 114 blz. paperback f 6,--

Lenin - 'MARKISME EN STAAT'

122 blz. paperback f 7,75

Marx en Engels - 'OVER HET ANARCHISME'

171 blz. paperback f 7,75

'WELZIJNSWERK EN WELZIJNSPOLITIEK'

door: Max van den Berg, Bert Boer,
Marius Ernsting, Tineke Visser,
Rudi van der Velde en Joop Wolff.

144 blz. paperback f 11,90

EKONOMIE
GEOGRAFIE
PLANOLOGIE
SOCIOLOGIE